

ПРОГРАМ ПРИСТУПАЧАН ОСОБАМА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ

Служба за надзор и анализу
Београд, април 2019.

САДРЖАЈ

УВОД	3
ЦИЉ, ПРЕДМЕТ И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА.....	5
ЗАКОНСКИ ОКВИР.....	6
АНАЛИЗА ПРОГРАМА ЕМИТЕРА	9
РАДИО – ТЕЛЕВИЗИЈА СРБИЈЕ 1	9
РАДИО – ТЕЛЕВИЗИЈА СРБИЈЕ 2	18
РАДИО – ТЕЛЕВИЗИЈА ВОЈВОДИНЕ 1.....	26
КОМЕРЦИЈАЛНИ ПРУЖАОЦИ МЕДИЈСКИХ УСЛУГА	33
СТАВОВИ КРАЈЊИХ КОРИСНИКА О ПРИЛАГОЂЕНИМ ПРОГРАМСКИМ САДРЖАЈИМА	34
МЕЂУНАРОДНА ПРАКСА	36
ЗАКЉУЧАК.....	47

Слободно и квалитетно информисање, промовисање демократских, културних и других друштвених вредности, као и разноврсност и приступачност садржаја који ће задовољити потребе свих друштвених група, законом су дефинисана начела јавног интереса у медијима. Јавни медијски сервиси имају обавезу да обезбеде јавни интерес у најширем смислу, док су за комерцијалне пружаоце медијских услуга обавезе у обезбеђивању јавног интереса сведене на најосновнија правила и они су у трци за профитом више посвећени рејтинзима, него интересима свих гледалаца.

Јавни медијски сервиси дужни су да у остваривању јавног интереса уважавају језичке и говорне стандарде глувих и наглувих особа и да у програмима користе и знаковни језик као облик комуникације. Обим и структура ове врсте садржаја нису, међутим, прецизирани квотама, па је учешће програма прилагођеног особама са инвалидитетом на јавним медијским сервисима и даље изузетно мало, упркос позитивним помацима у смислу повећања разноврсности садржаја и континуитета у емитовању прилагођених дневно информативних емисија.

Глуви и наглуви, као и следе и слабовиде особе најугроженији су када је у питању приступачност програмским садржајима. Према подацима Савеза глувих и наглувих Србије у нашој земљи има око 30.000 глувих и наглувих. Тај број не обухвата и особе које оштећење слуха имају због старости, повреде или неког другог разлога, а такву популацију, према подацима овог Савеза чини сваки трећи грађанин који не користи знаковни језик. Слепих и слабовидих особа, према подацима Савеза слепих, у Србији има око 12.000. Приступачност аудиовизуелним медијским услугама особама са инвалидитетом, односи се, пре свега, на глуве и наглуве, следе и слабовиде особе. Појам „особе са инвалидитетом“ се за регулаторна тела - чланице Европске платформе регулаторних тела (ЕПРА) односи на особе са различитим оштећењима вида и слуха, док се други облици инвалидитета не узимају у обзир, у смислу праћења програмског садржаја. Стога је извештај „Програм приступачан особама са инвалидитетом“ фокусиран на садржаје прилагођене глувим и наглумим, слепим и слабовидим особама, што је у складу и са праксом европских регулаторних тела.

У том смислу, Директива о аудиовизуелним медијским услугама¹ под програмом приступачим особама са инвалидитетом препознаје три врсте прилагођавања садржаја особама са инвалидитетом:

- **Текстуално преводјење - титловање**
(натписи на екрану којима се у текстуалном облику изражава емитовани говор или други звук програмског садржаја и који су у највећој мери синхронизовани са емитованим звуком²),
- **Тумачење садржаја - знаковни језик**
(језик којим се посредством посебне гестикулације и мимике емитовани звукови програмских садржаја интерпретирају за гледаоце са оштећеним слухом³),
- **Звучни опис - аудио дескрипција**
(намењен слепим и слабовидим, односи се на додатни опис неких важних сцена, тј. ликова (глумаца) у филму или неком другом визуелном медију⁴).

¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018L1808&qid=1552309529700&from=en>

²Регулаторно тело за електронске медије, Препорука о начину коришћења титлова и знаковног језика, <http://rem.rs/uploads/files/Preporuka/8256-Preporuka%20titlovi%20i%20znakovni%20jezik.pdf>

³*Ibidem*

⁴Центар за демократију, људска права и регионалну сарадњу и Национална организација особа са инвалидитетом Србије, *Омогућити свакоме приступ медијима*, http://www.noois.rs/pdf/publikacije/Omoguciti_svakome_pristup_medijima.pdf

ЦИЉ, ПРЕДМЕТ И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања је да се утврди обим и структура програма приступачног особама са инвалидитетом, као и начин на који је прилагођен тој врсти корисника, а емитује се на јавним медијским сервисима који имају обавезу да производе и емитују програм намењен специфичним друштвеним групама. Извештај, такође, има за циљ и да се сагледају искуства других земаља и начин на који су регулисали ову област.

Обзиром да је утврђено да на програмима комерцијалних телевизија са националном фреквенцијом нема садржаја прилагођених особама са инвалидитетом, предмет истраживања били су програм Радио - телевизије Србије 1 и 2 и Радио - телевизије Војводине 1. Статистичком анализом обухваћене су емисије које су биле приступачне особама са инвалидитетом, у периоду од 1. јануара до 31. децембра 2018. године, а коришћењем компјутерског софтвера за мониторинг програма дошло се до података о трајању и учесталости ових садржаја, њиховој структури и уделу у укупном програму.

Извештај обухвата и резултате упоредне анализе структуре програма РТС1, РТС2 и РТВ1 за 2018. годину у односу на претходни извештај РЕМ-а „Приступачност програма особама са инвалидитетом, њихова заступљеност и начин представљања“ објављеном 2014. године. Иако подаци за 2018. годину обухватају период од 1. јануара до 31. децембра, а за 2013. годину период од 1. јануара до 30. јуна, упоредна анализа показала је каква је тенденција присуства програма прилагођеног особама са инвалидитетом.

Приликом израде извештаја, методом интервјуа, прикупљени су ставови заинтересованих друштвених група (Национална организација особа са инвалидитетом Србије, Савез глувих и наглувих Србије, Савез слепих Србије), као и искуства регулаторних тела, чланица Европске платформе регулаторних тела (ЕПРА).

Комерцијалним телевизијама које имају националну фреквенцију упућен је допис да наведу садржаје намењене и прилагођене особама са инвалидитетом, неке од њих на допис РЕМ-а нису ни одговориле (Пинк, О2 и ТВ Прва), док се Хепи ТВ позвао на Закон о електронским медијима и недостатак прилагођених садржаја образложио тиме да није у обавези да прилагођава програм уколико за то нема техничких или финансијских могућности.

ЗАКОНСКИ ОКВИР

Право на информисање особа са инвалидитетом је у оквиру домаћег законодавства регулисано медијским законима (Законом о електронским медијима, Законом о јавним медијским сервисима и Законом о јавном информисању и медијима), гарантовано је Уставом Републике Србије и сетом антидискриминационих закона. Забрана дискриминације, право на једнакост, самим тим и право на информисање, гарантовани су низом међународних докумената - од Универзалне декларације УН о правима човека и Међународне конвенције о правима особа са инвалидитетом до Директиве Европског парламента и Савета о аудиовизуелним медијским услугама.

Србија је потписница **Међународне конвенције о правима особа са инвалидитетом** која (члан 21) налаже државама потписницама да предузму све одговарајуће мере како би обезбедиле да особе са инвалидитетом могу да уживају право на слободу изражавања и мишљења, укључујући слободу да траже, примају и преносе информације и идеје равноправно са другима, посредством свих облика комуникације по властитом избору, укључујући: *„пружање информација особама са инвалидитетом, које су намењене широј јавности, у приступачним форматима и технологијама одговарајућим за различите врсте инвалидитета, благовремено и без додатних трошкова; прихватање и олакшавање коришћења језика знакова, Брајовог писма, увеличавајуће и алтернативне комуникације и свих других расположивих средстава, начина и формата комуникације по властитом избору, од стране особа са инвалидитетом у званичним интеракцијама; позивање приватних правних лица која пружају услуге широј јавности, укључујући путем Интернета, да пружају информације и услуге у приступачном и употребљивом формату особама са инвалидитетом; подстицање средстава масовног информисања, укључујући пружаоце информација путем Интернета, да учине своје услуге приступачним особама са инвалидитетом; признавање и подстицање коришћења знаковног језика“*. Државе потписнице Конвенције обавезале су се да предузму одговарајуће мере за подизање свести о особама са инвалидитетом.

Директива Европског парламента и Савета о аудиовизуелним медијским услугама (члан 7) допуњена је 2018. године у оквиру које се проширује претходна одредба која се односи на доступност програмских садржаја са новим обавезама које се намећу државама чланицама ЕУ. Оне предвиђају да *„државе чланице без непотребног одлагања осигуравају да се услуге које пружају пружаоци медијских услуга у њиховој надлежности стално и постепено, коришћењем пропорционалних мера чине приступачнијим особама са инвалидитетом“*, да државе чланице осигуравају да пружаоци медијских услуга редовно извештавају национална регулаторна тела о спровођењу мера које се предузимају на повећању приступачности услуга пружаоца медијских услуга особама са

инвалидитетом, као и да државе чланице осигурају да се хитне информације, укључујући и јавна обавештења у случајевима природне катастрофе, које су стављене на располагање јавности путем аудиовизуелних медијских услуга, пружају на начин који је приступачан особама са инвалидитетом.

Забрана дискриминације и право на информисање особа са инвалидитетом гарантовано је и **Уставом Републике Србије** (члан 51): *„Свако има право да истинито, потпуно и благовремено буде обавештен о питањима од јавног значаја и средства јавног обавештавања су дужна да то право поштују“*. Антидискриминационим законима такође се подстиче равноправност особа са инвалидитетом у области информисања, а **Законом о употреби знаковног језика** (члан 17) прецизирано је да су *„Пружаоци медијских услуга дужни да сагледају могућности и раде на стварању услова за омогућавање праћења аудио - визуелних медијских услуга путем тумача за знаковни језик или применом техника прихватљивих глувој особи у највећој могућој мери, обезбеђивањем дневног праћења доступног програма и садржаја“*.

Сет медијских закона утврђује права и обавезе пружалаца медијских услуга у смислу веће приступачности програмских садржаја особама са инвалидитетом.

Закон о електронским медијима у члану 52. који се односи на заштиту права особа са инвалидитетом прецизира да је *„пружалац медијске услуге дужан да, у складу са својим финансијским и техничким могућностима, свој програм и садржај учини доступним особама оштећеног слуха, односно вида“*, као и да Регулатор подстиче пружаоца медијске услуге да свој програм и садржај учини доступним особама са инвалидитетом. Законом је, такође, предвиђено (члан 22. тачка 20) да је у делокругу рада Регулаторног тела за електронске медије да *„подстиче унапређење доступности медијских услуга особама са инвалидитетом“*.

Закон о јавним медијским сервисима, у делу о јавном интересу који остварује јавни медијски сервис кроз своје програмске садржаје (члан 7. став 5) прецизира, између осталог, да је то и *„задовољавање потреба у информисању свих делова друштва без дискриминације, водећи рачуна нарочито о друштвено осетљивим групама као што су деца, омладина и стари, мањинске групе, особе са инвалидитетом, социјално и здравствено угрожени и др“*. Јавни медијски сервис дужан је да у остваривању јавног интереса (члан 8. став 1. тачка 1) *„уважава језичке и говорне стандарде, како већинског становништва тако, у одговарајућој сразмери, и националних мањина на подручју на коме се програм емитује као и језичке и говорне стандарде глувих и наглувих особа“*. У делу овог закона, који се односи на употребу језика и писма (члан 9. став 1) наводи се да је *„јавни медијски сервис дужан да у програмима користи српски језик, ћирилично писмо и знаковни језик као облик комуникације глувих и наглувих особа“*.

Закон о јавном информисању и медијима гарантује и остваривање права на информисање особа са инвалидитетом и у члану 12. прецизира да се „у циљу заштите интереса особа са инвалидитетом и обезбеђивања њиховог равноправног уживања права на слободу мишљења и изражавања, Република Србија, аутономна покрајина, односно јединица локалне самоуправе, предузима мере којима им се омогућава да несметано примају информације намењене јавности, у примереном облику и применом одговарајуће технологије, и обезбеђује део средстава или других услова за рад медија који објављују информације на знаковном језику или Брајевом писму или на други начин омогућавају тим лицима да несметано остварују права у јавном информисању“. Информисање особа са инвалидитетом и других мањинских група, наводи се и у делу овог закона који се односи на јавни интерес у јавном информисању (члан 15. став 1. тачка 6).

Регулаторно тело за електронске медије је у циљу унапређења пружања аудио - визуелних медијских услуга и њихове доступности особама са оштећеним слухом доносило **Опште обавезујуће упутство емитерима ради омогућавања несметаног информисања гледалаца са оштећеним слухом у току предизборне кампање**, коју су пружаоци медијских услуга поштовали у смислу да су прилагођавали програмске садржаје предизборног програма за особе са инвалидитетом. По доношењу Закона о електронским медијима (2014), Регулатор је донео **Препоруку о начину коришћења титлова и знаковног језика**, којим је појашњен начин на који треба унапредити пружање аудио-визуелних медијских услуга и њихове доступности особама са оштећеним слухом. Регулатор је израдио **Нацрт правилника о доступности програмских садржаја особама са инвалидитетом**, који је био на јавној расправи од 15-29. марта 2017. године. Тим Нацртом предвиђено је да се уведе систем процентуалног поступног повећања медијских садржаја доступних особама са инвалидитетом, какав се примењује у већини европских земаља. Након јавне расправе текст Нацрта достављен је на мишљење Министарству културе и информисања и у току је законска процедура.

АНАЛИЗА ПРОГРАМА ЕМИТЕРА

У овом делу анализе биће дат преглед свих емисија прилагођених особама са инвалидитетом, емитованих на програмима РТС 1 и 2 и РТВ 1, њихово трајање и учесталост, као и структура и удео у укупном програму. Дата је и упоредна анализа структуре програма у односу на извештај који је РЕМ објавио 2014. године, како би се утврдио тренд присуства програма приступачног особама са инвалидитетом. Представљени су ставови и сугестије о прилагођавању садржаја особама са инвалидитетом на програмима пружалаца медијских услуга, који су, методом интервјуа, прикупљени од Националне организације особа са инвалидитетом Србије, Савеза глувих и наглувих Србије и Савеза слепих Србије.

РАДИО – ТЕЛЕВИЗИЈА СРБИЈЕ 1

Први програм Радио телевизије Србије је током 2018. године од укупно емитованог програма приказао 2,93% садржаја прилагођених особама са инвалидитетом. Учешће овог програма и даље је веома мало, али се у протеклих неколико година бележи његов постепени раст. Јавни медијски сервис је на Првом програму побољшао понуду информативног програма прилагођеног глувим и наглувим особама, приступачним учинио и домаће игране серије, а квалитативни помак учињен је и континуираним емитовањем ових садржаја. Наиме, средином 2017. године почео је да се титлује информативни програм који се емитује уживо, и глувим и наглувим особама постао је доступан „Дневник 2“. Садржај централне информативне емисије РТС1 постао је приступачан особама са инвалидитетом путем скривеног титла,⁵ у оквиру телетекста РТС-а, а софтвер за титловање реализован је донацијом програма Уједињених нација за развој.

Прилагођавање програма путем скривеног титла најзаступљеније је на РТС1 и на тај начин глувим и наглувим особама доступни су били „Дневник 2“, као и домаће серије у продукцији јавног сервиса: „Немањићи: рађање краљевине“, „Корени“ и „Војна академија“.

⁵ Видљиви титлови су титлови који су присутни све време трајања програма на екрану, а скривени се додају на захтев корисника, на пример преко Телетекста.

Титлованих садржаја било је 90,38% од укупно прилагођеног програма, док су на знаковном језику биле доступне Вести које се свакодневно емитују у 16 часова, као и поједине епизоде анимираног едукативног серијала у борби против дискриминације „Мрави, за бољи мравињак“.

Емитована је и титлована докумантарна емисија „Отворених очију“ о Горану Николићу, слабовидом маратонцу који је ушао у „Гинисову књигу рекорда“, као и титловани спот у оквиру кампање „Интегритет“ о особама са инвалидитетом, разбијању предрасуда и стереотипа о њима. Програм прилагођен аудио дескрипцијом за слепе особе није емитован.

Учешће емисија прилагођених глумим и наглувим особама у укупно емитованом програму						
Назив ПМУ	Назив садржаја	Врста садржаја (жанр)	Врста језика	Врста продукције	Трајање	% Учешћа
RTS1	Дневник (титл)	Информативни	Српски	Сопствена	8.10:42:09	2,32
	Вести (СЗЈ ⁶)	Информативни	Српски	Сопствена	23:50:09	0,27
	Немањићи: Рађање краљевине (титл)	Серијски програм	Српски	Сопствена	10:29:32	0,12
	Корени (титл)	Серијски програм	Српски	Сопствена	8:36:46	0,10
	Војна академија (титл)	Серијски програм	Српски	Сопствена	8:07:18	0,09
	Мрави, за бољи мравињак (СЗЈ)	Научно - образовни	Српски	Европска независна	0:42:09	0,01
	Отворених очију (титл)	Документарни	Српски	Европска независна	0:41:42	0,01
	Спот: Интегритет (титл)	ОБН ⁷	Изузето	Изузето ⁸	0:06:04	0,00
УКУПНО					10.15:15:49	2,93

Дневни информативни програм (Вести и Дневник 2) био је у оквиру садржаја прилагођених особама са инвалидитетом најзаступљенији – 88,75%. Значајније учешће у приступачном програму имале су још само три домаће серије - 10,66%, док су остали садржаји били заступљени мање од једног процента.

⁶ Српски знаковни језик

⁷ Огласне поруке без наканде

⁸ Огласне поруке без наканде бележе се као изузете из програма по врсти језика и врсти продукције

Особама са инвалидитетом требало би да буду прилагођени сви садржаји, указују у НООИС-у, јер је реч о праву на приступ информацијама и комуникацијама, које имају сви грађани. Ипак, узимајући у обзир чињеницу да није могуће постићи одједном приступачност свих програма, односно, да се ради о постепеном процесу повећања процента приступачног програма, предност се даје приступачном информативном програму, што је и устаљена европска пракса.

Заступљеност садржаја у оквиру програма прилагођеног глумим и наглумим особама						
Назив ПМУ	Назив садржаја	Врста садржаја (жанр)	Врста језика	Врста продукције	Трајање	% Учешћа
РТС1	Дневник (титл)	Информативни	Српски	Сопствена	8.10:42:09	79,41
	Вести (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	23:50:09	9,34
	Немањићи: Рађање краљевине (титл)	Серијски програм	Српски	Сопствена	10:29:32	4,11
	Корени (титл)	Серијски програм	Српски	Сопствена	8:36:46	3,37
	Војна академија (титл)	Серијски програм	Српски	Сопствена	8:07:18	3,18
	Мрави, за бољи мравињак (СЗЈ)	Научно - образовни	Српски	Европска независна	0:42:09	0,28
	Отворених очију (титл)	Документарни	Српски	Европска независна	0:41:42	0,27
	Спот: Интегритет (титл)	ОБН	Изузето	Изузето	0:06:04	0,04
УКУПНО					10.15:15:49	100

Први програм РТС-а има информативни карактер, трећину од укупно емитованих садржаја чине информативне емисије. Заступљеност дневничких и емисија вести прилагођених особама са инвалидитетом у оквиру дневног информативног програма износила је 24,4%.

Титловањем централне дневне информативне емисије начињен је значајан помак у информисању глувих и наглувих, јер им је пре тога прилагођена била само једна емисија Вести превођена знаковним језиком, али краће форме и сажетог прегледа најважнијих дневних догађаја.

Глуве и наглуве особе сматрају да нису на адекватан начин информисани ни о емитовању приступачних садржаја. Подсећајући на период предизборних кампања (јавни сервис је све предизборне садржаје прилагођавао особама са инвалидитетом, а комерцијалне телевизије једну информативну емисију дневно) из Савеза који штите права особа са инвалидитетом истичу да је глувим особама требало времена да примете приступачне садржаје и установе да ли се они емитују свакодневно, јер се пружаоци медијских услуга на почетку изборне кампање нису потрудили да на адекватан начин информишу глуве особе о терминима у којима ће бити емисије превођене на знаковни језик.

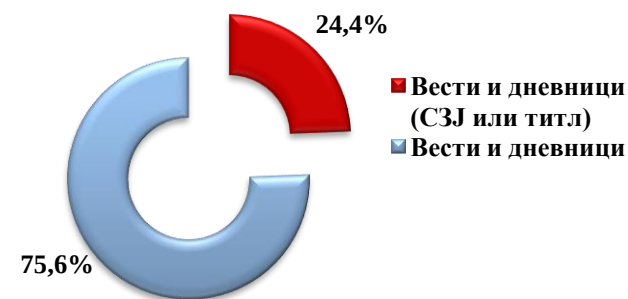
Незадовољство које су глуве и наглуве особе изражавале тиче се минималног програмског садржаја на знаковном језику током изборне кампање, као и недостатку информација и програмских садржаја између изборних кампања. Сматрају да су стављени у неравноправан положај, јер без информација глувим особама је тешко да критички промисле наступе кандидата, на основу њихових ранијих изјава и поступака.

Осим тога, у Савезу истичу да медијске куће често ангажују тумаче и испуне форму приступачности, али и даље садржај не буде приступачан глувим особама, јер се не прате смернице за превођење у области медија. Дешава се да кајрон прекрива тумача који се налази у углу, да буде трепћућих и осталих визуелних ефеката који скрећу пажњу, као и шарених позадина, јаким и упадљивим боја. Програмски садржаји на знаковном језику не обезбеђују минимум 1/5 екрана за тумаче за знаковни језик, а тумачи често нису кадрирани од струка на горе и глуве особе немају потпуну информацију.

**Заступљеност дневничких и емисија вести прилагођених глумим
и наглумим особама у оквиру дневног информативног програма**

Назив ПМУ	Назив садржаја	Врста садржаја (жанр)	Врста језика	Врста продукције	Трајање	% Учешћа
РТС1	Дневник	Информативни	Српски	Сопствена	15.08:42:24	39,71
	Вести	Информативни	Српски	Сопствена	10.22:21:03	28,26
	Дневник (титл)	Информативни	Српски	Сопствена	8.10:42:09	21,83
	Дневник РТВ1 ⁹	Информативни	Изузето	Изузето	70:52:39	7,63
	Вести (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	23:50:09	2,57
	УКУПНО				38.16:28:24	100

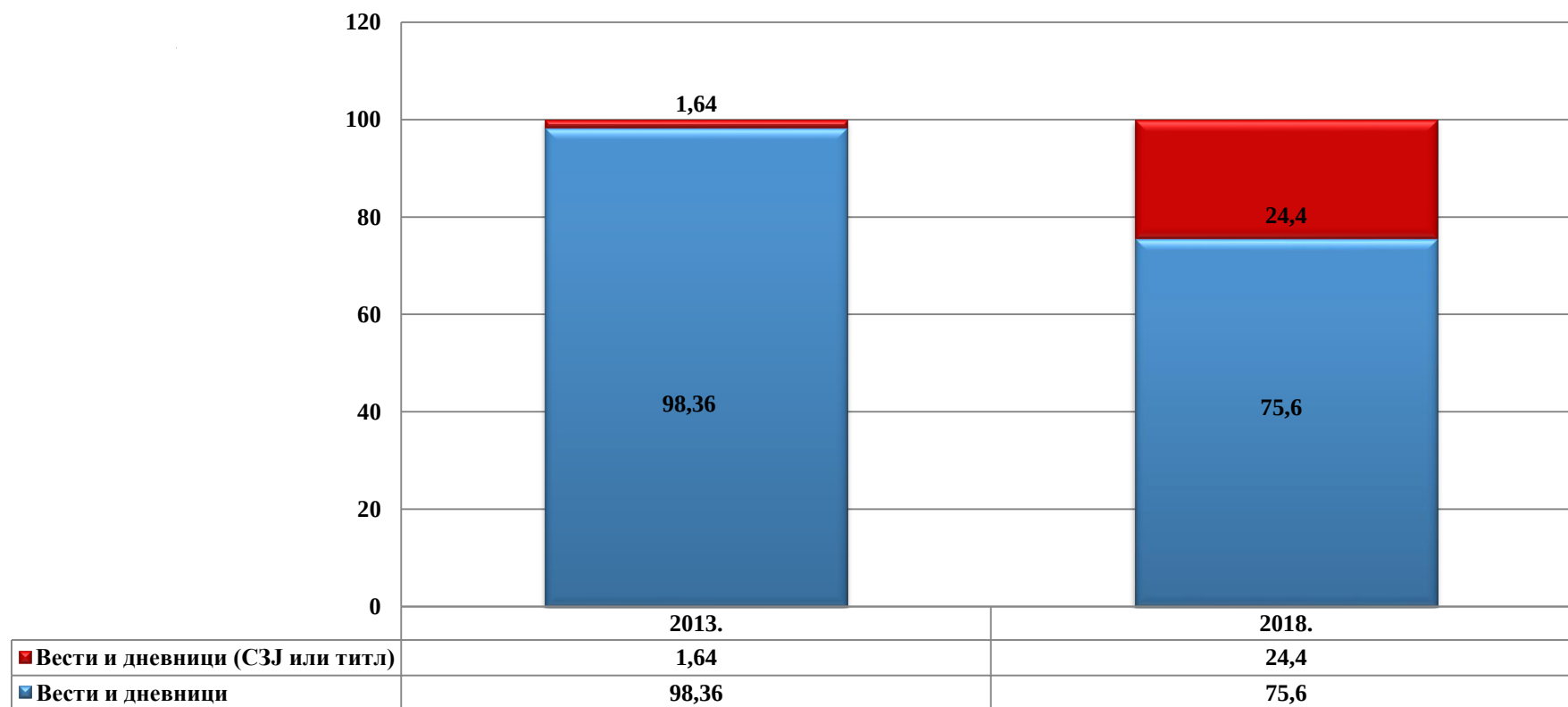
**Учешће прилагођених вести и
дневника у оквиру дневног
информативног програма**

Иако је проценат прилагођеног информативног програма и даље мали, чак и након повећања обима титлованих садржаја, у односу на 2013. годину повећан је за скоро петнаест пута. Удео приступачних дневничких и емисија вести у дневном информативном програму 2018. је износио 24,4%, док је 2013. године (подаци за период 1. јануар - 30 јун) заступљеност ове врсте информативних садржаја износила свега 1,64%.

⁹ Дневник РТВ1 се преузима са РТВ 1 и бележи се као изузет из програма по врсти језика и врсти продукције

РТС1 - Удео приступачних дневничких и емисија вести за 2013. и 2018. годину

Објашњавајући зашто глумим особама осим радија, ни телевизија није приступачна, у Савезу глувих и наглувих Србије указују на тешкоће које имају наглуве особе када су у питању информативне емисије, због чега треба стварати услове да се говор појави у писаном облику на екрану истовремено када неко говори.

Обзиром да је српски знаковни језик први језик глумим и наглувим у овом Савезу сматрају да је недовољно емисија за глуве и наглуве на знаковном језику. Замерају што се термин Вести које се преводе на знаковни језик често мења без претходних најава, или, чак, и

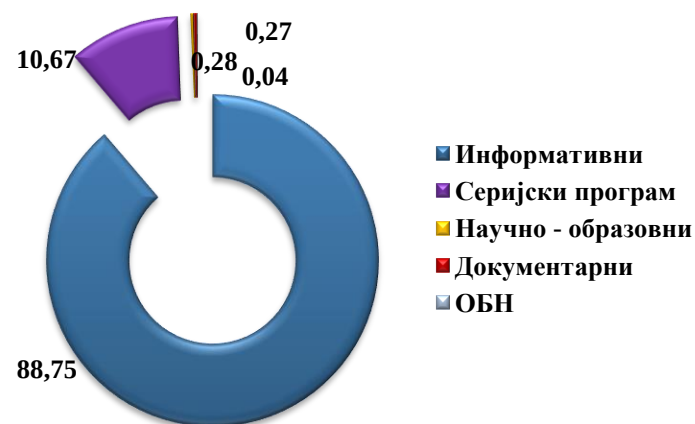
откаже, због чега треба стварати услове да поруке са ТВ екрана буду доступне глумим и наглувим особама тако што ће бити преведене на српски знаковни језик.

Пристапачност домаћег филмског и серијског програма био је у претходном периоду један од захтева Савеза глувих и наглувих Србије, па је РТС почео пре неколико година да титлује серије у сопственој продукцији. Глумим и наглувим гледаоцима тако је омогућено да путем скривеног титла прате и домаћи серијски програм, јер су им раније доступни били само страни титловани филмови и серије.

Замерке Савеза које се односе на титловани програмски садржај је да поједина слова (ч,ћ,ж,ђ и ш) нису исправно написана на латиници, да говор често није синхронизован са титловима, као и да није обезбеђен титл за глуве који подразумева опис свих неизговорених информација, као што су расположење, тон и атмосфера, музике која се чује, гласнији говор, узвици и слично.

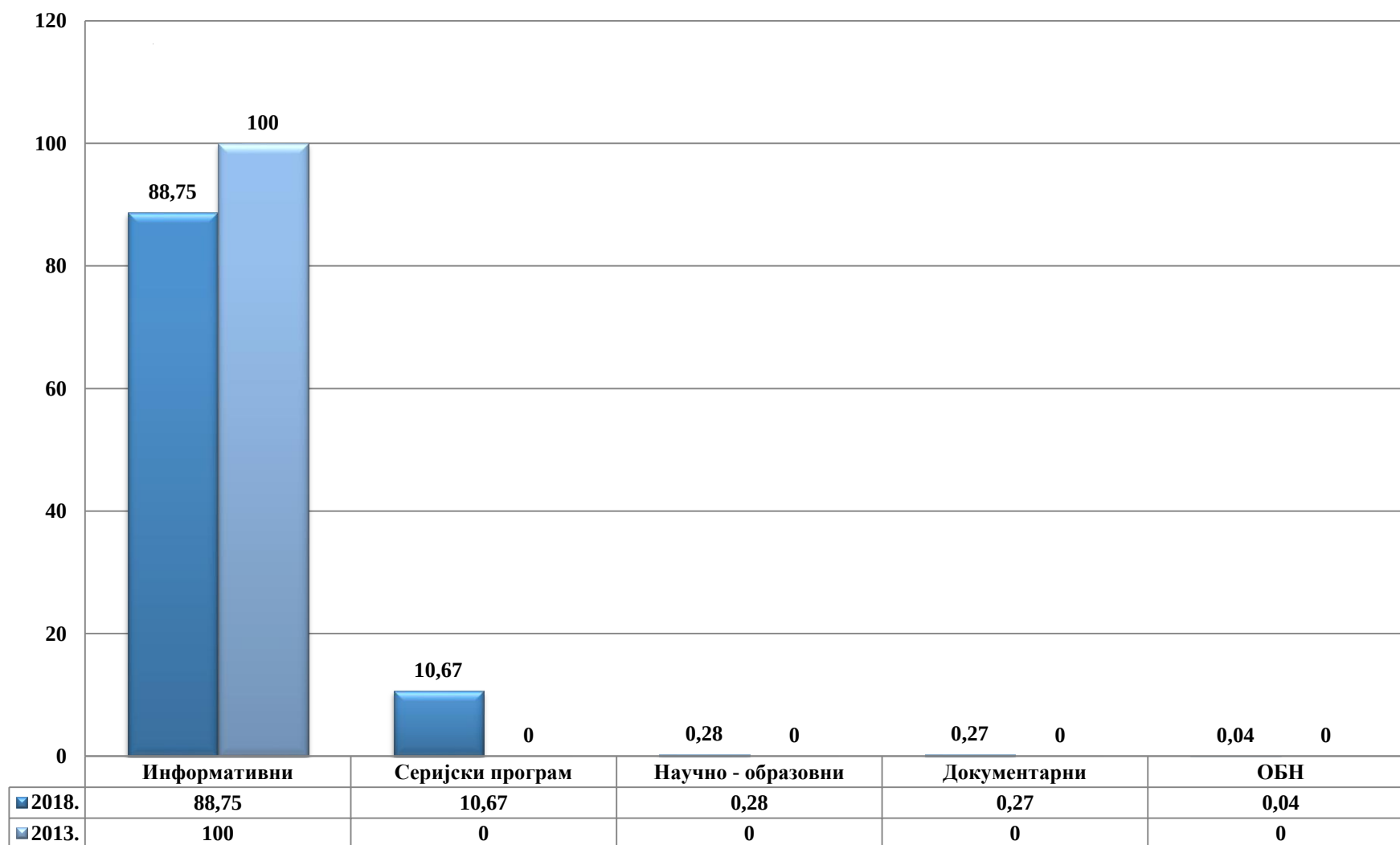
Жанровска структура приступачног програма

Назив ПМУ	Врста садржаја (жанр)	Трајање	% Учешћа
РТС1	Информативни	9.10:32:18	88,75
	Серијски програм	27:13:36	10,67
	Научно - образовни	0:42:09	0,28
	Документарни	0:41:42	0,27
	ОБН	0:06:04	0,04
	УКУПНО	10.15:15:49	100

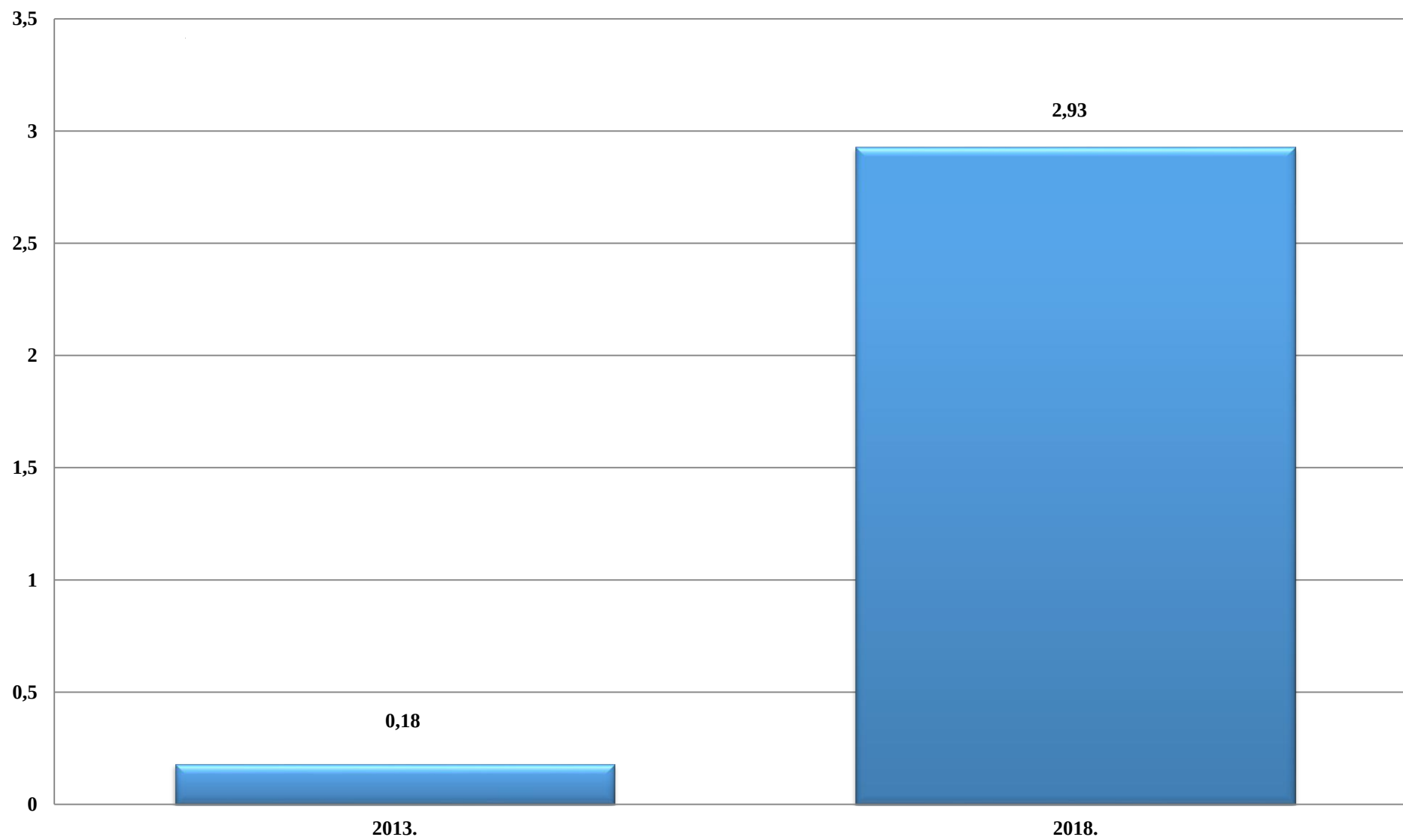

Садржаја приступачних особама са инвалидитетом је на РТС1 у 2018. години било 2,93% у односу на укупно емитовано време, шеснаест пута више него у посматраном периоду 2013. године. Осим повећања учешћа приступачног програма, побољшана је и жанровска понуда, јер су емитоване и домаће игране серије доступне глумим и наглувим особама, путем скривеног титла.

Жанровска заступљеност приступачног програма за 2013. и 2018. годину

Учешће приступачног програма у укупно емитованом програму за 2013. и 2018. годину

РАДИО – ТЕЛЕВИЗИЈА СРБИЈЕ 2

Други програм Радио - телевизије Србије емитује садржајно разноврснији програм прилагођен и намењен особама са инвалидитетом, али је његово учешће у односу на укупно емитовано време и даље мало - свега 0,49%. Осим редовних емисија које се већ годинама емитују и прилагођене су особама са инвалидитетом, РТС2 од 2016. године неке од најпопуларнијих емисија јавног сервиса прилагођава глувим и наглувим особама, а уведен је и стални термин за њихово приказивање.

Српски знаковни језик као облик прилагођавања програма глувим и наглувим особама најзаступљенији је на РТС2, на овај начин преведено је више од 95% програма. Остали садржаји су путем титла прилагођени особама са инвалидитетом, док програм прилагођен аудио дескрипцијом за слепе особе није емитован.

Током посматраног периода емитовани су научно - образовни, информативни, документарни, културно - уметнички програм и титловани спот у оквиру кампање „Интегритет“ о особама са инвалидитетом. Информативна, специјализована емисија о особама са инвалидитетом „Место за нас“, емитује се дуже од деценију и преводи на знаковни језик, а од „старијих“ формата емитован је научно - образовни серијал „Знакопис“, курс знаковног језика где се кроз приказе разних ситуација обогаћују знања и уче речи на знаковном језику.

Редовна, у оквиру програмске шеме РТС2, је и научно - образовна емисија „Мало ви, мало ми“, посвећена образовању и инклузији деце са сметњама у развоју. Током 2018. године су, у оквиру емисија које се прилагођавају особама са инвалидитетом, емитоване и документарне емисије „Путеви средњег века“, „Траг“, „Трезор“, „Три приче са Дунава“ и „Отворених очију“, информативне емисије „Место где треба бити“, „Нас је 10 посто“, „Златни град Златибор“ и „Професионалци“, научно - образовни „Ја, ми и други“ и епизоде анимираног едукативног серијала у борби против дискриминације „Мрави, за бољи мравињак“.

Учешће емисија прилагођених глумим и наглувим особама у укупно емитованом програму

Назив ПМУ	Назив садржаја	Врста садржаја (жанр)	Врста језика	Врста продукције	Трајање	% Учешћа
РТС2	Мало ви, мало ми (СЗЈ)	Научно - образовни	Српски	Сопствена	10:27:07	0,12
	Место за нас (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	9:55:21	0,11
	Знакопис (СЗЈ)	Научно - образовни	Српски	Сопствена	6:38:12	0,08
	Ја, ми и други (СЗЈ)	Научно - образовни	Српски	Сопствена	3:17:25	0,04
	Професионалци (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	2:04:34	0,02
	Трезор (СЗЈ)	Документарни	Српски	сопствена	1:56:45	0,02
	Путеви средњег века (СЗЈ)	Културно - уметнички	Српски	Сопствена	1:39:44	0,02
	Траг (СЗЈ)	Документарни	Српски	Сопствена	1:34:07	0,02
	Мрави, за бољи мравињак (СЗЈ, титл)	Научно - образовни	Српски	Европска независна	1:30:29	0,02
	Пренос: Међународни дан толеранције (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	0:53:20	0,01
	Отворених очију (титл)	Документарни	Српски	Европска независна	0:41:48	0,01
	Место где треба бити: Србија (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	0:29:00	0,01
	Нас је 10 посто (СЗЈ)	Информативни	Српски	Европска независна	0:28:00	0,01
	Три приче са Дунава (СЗЈ)	Документарни	Српски	Сопствена	0:27:49	0,01
	Златни град: Златибор (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	0:25:33	0,00
	Спот: Интегритет (титл)	ОБН	Изузето	Изузето	0:09:20	0,00
	Вести (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	0:02:44	0,00
УКУПНО					1.18:41:18	0,49

Научно - образовни програм чинио је више од половине садржаја приступачних особама са инвалидитетом - 51,27%, затим информативни 33,52% и документарни 10,95%, док је удео културно - уметничког програма био мањи од четири процента. Скоро 94% садржаја прилагођених особама са инвалидитетом било је у продукцији јавног медијског сервиса.

Заступљеност садржаја у оквиру програма прилагођеног глувим и наглувим особама

Назив ПМУ	Назив садржаја	Врста садржаја (жанр)	Врста језика	Врста продукције	Трајање	% Учешћа
РТС2	Мало ви, мало ми (СЗЈ)	Научно - образовни	Српски	Сопствена	10:27:07	24,48
	Место за нас (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	9:55:21	23,24
	Знакопис (СЗЈ)	Научно - образовни	Српски	Сопствена	6:38:12	15,55
	Ја, ми и други (СЗЈ)	Научно - образовни	Српски	Сопствена	3:17:25	7,71
	Професионалци: Мартин Стрел (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	2:04:34	4,86
	Трезор (СЗЈ)	Документарни	Српски	Сопствена	1:56:45	4,56
	Путеви средњег века (СЗЈ)	Културно - уметнички	Српски	Сопствена	1:39:44	3,89
	Траг (СЗЈ)	Документарни	Српски	Сопствена	1:34:07	3,67
	Мрави за бољи мравињак (СЗЈ, титл)	Научно - образовни	Српски	Европска независна	1:30:29	3,53
	Пренос: Међународни дан толеранције (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	0:53:20	2,08
	Отворених очију (титл)	Документарни	Српски	Европска независна	0:41:48	1,63
	Место где треба бити: Србија (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	0:29:00	1,13
	Нас је 10 посто (СЗЈ)	Информативни	Српски	Европска независна	0:28:00	1,09
	Три приче са Дунава (СЗЈ)	Документарни	Српски	Сопствена	0:27:49	1,09
	Златни град: Златибор (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	0:25:33	1,00
	Спот: Интегритет (титл)	ОБН	Изузето	Изузето	0:09:20	0,36
	Вести (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	0:02:44	0,11
	УКУПНО				1.18:41:18	100

Дневни информативни програм је на РТС2 емитован у трајању од свега један сат и 41 минут, јер је овај канал намењен другим садржајима, док РТС1 има дневно информативни карактер.

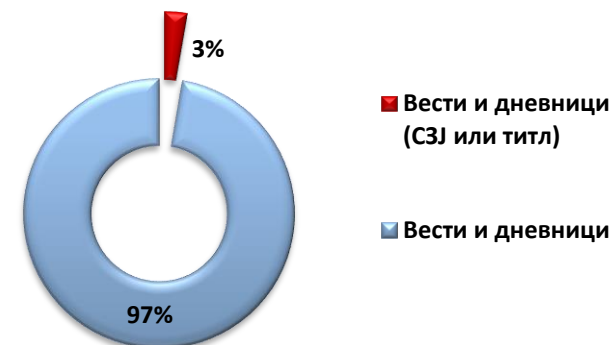
То је разлог што је током посматраног периода емитовано само неколико издања Дневника РТВ1 и Вести, који су са програмске шеме РТС1 пребацивани на РТС2 у ситуацијама када су на Првом програму емитовани преноси великих спортских такмичења (Светско првенство у фудбалу, тениски турнир у Вимблдону, квалификације за Светско првенство у кошарци).

Од укупно емитованих дневно информативних емисија на РТС2 особама са инвалидитетом су биле прилагођене једне вести са преводом на знаковни језик у трајању краћем од три минута, а њихово учешће износило је 2,69%.

Заступљеност дневничких и емисија вести прилагођених глувим и наглувим особама у оквиру дневног информативног програма

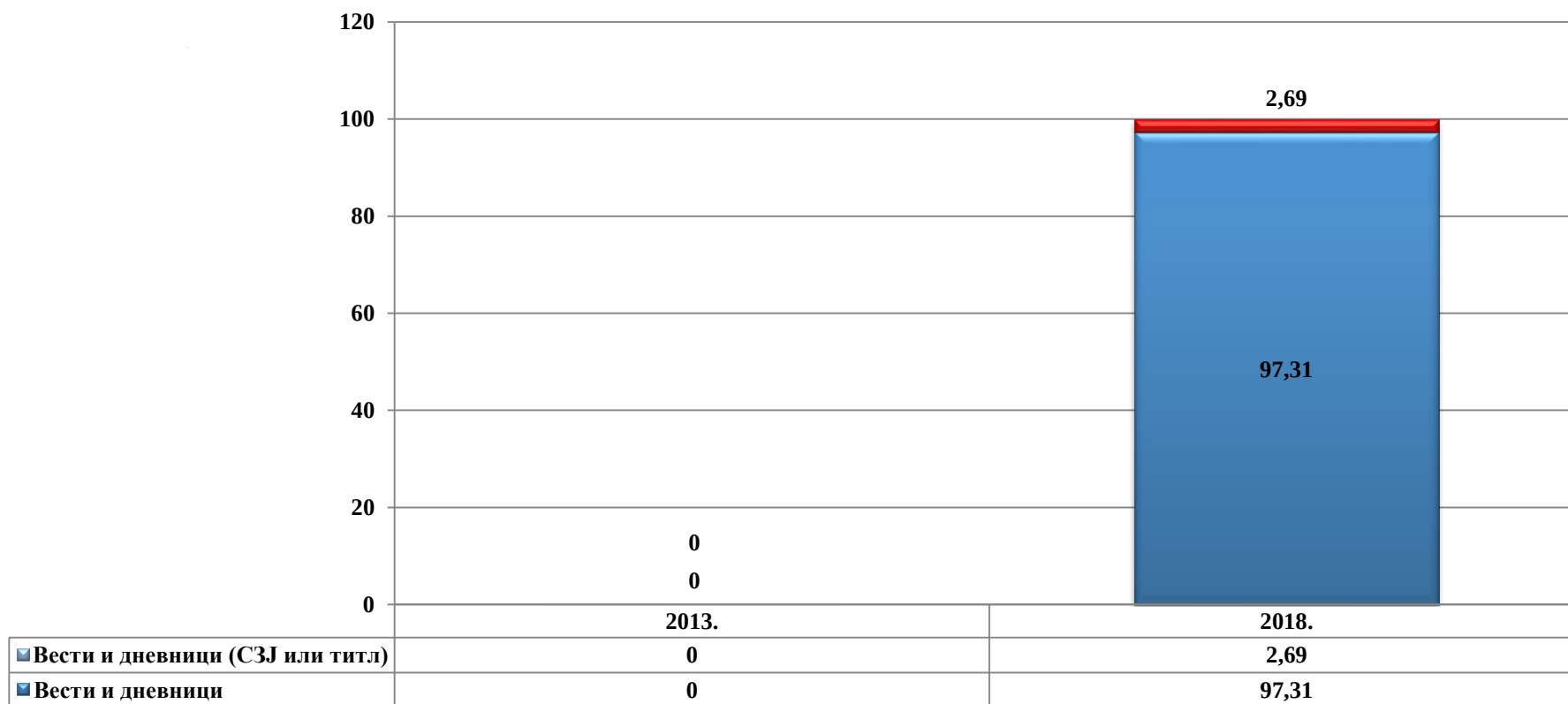
Назив ПМУ	Назив садржаја	Врста садржаја (жанр)	Врста језика	Врста продукције	Трајање	% Учешћа
РТС2	Дневник РТВ1	Информативни	Изузето	Изузето	1:24:51	83,49
	Вести	Информативни	Српски	Сопствена	0:14:03	13,82
	Вести (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	0:02:44	2,69
	УКУПНО				1:41:38	100

Учешће прилагођених вести и дневника у оквиру дневног информативног програма

Иако је 2018. године емитовано неколико издања Дневника РТВ1 и Вести, за разлику од посматраног периода 2013. године, када дневно информативних емисија уопште није било, не може се говорити о тенденцији раста овог програма, због тога што програмском шемом РТС2 није ни предвиђено значајније учешће ових садржаја.

Удео приступачних дневничких и емисија вести за 2013. и 2018. годину

Други програм РТС престао је да емитује филмове са аудиодескрипцијом, иако је то била пракса претходних година, када су одабрани страни филмови били приступачни слепим особама једном месечно.

Став Савеза слепих је да аудио дексрипцију треба увести као обавезан део садржаја свих телевизијских програма.

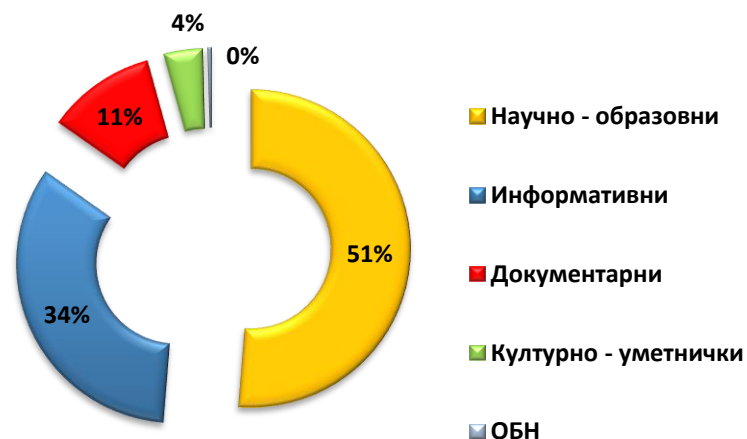
Најчешће замерке овог Савеза односе се, пре свега, на доступност програмских садржаја, односно, могућности да их слепа особа самостално користи, а као такав наводе пример сервиса РТС планета који им је недоступан.

Недовољан број аудио дескриптивних садржаја, не само филмова, виде и код спортских догађаја, јер репортери ретко говоре резултате, као и емисија у којима се дају бројеви телефона који су само исписани на екрану и слепа особа их не може прочитати. Осим тога, слепе особе често током информативних емисија, или прилога, не знају ко говори и која му је функција, јер су ти подаци исписани на екрану.

Жанровска структура приступачног програма

Назив ПМУ	Врста садржаја (жанр)	Трајање	% Учешће
РТС2	Научно - образовни	21:53:13	51,27
	Информативни	14:18:32	33,52
	Документарни	4:40:29	10,95
	Културно - уметнички	1:39:44	3,89
	ОБН	0:09:20	0,36
	УКУПНО	1.18:41:18	100

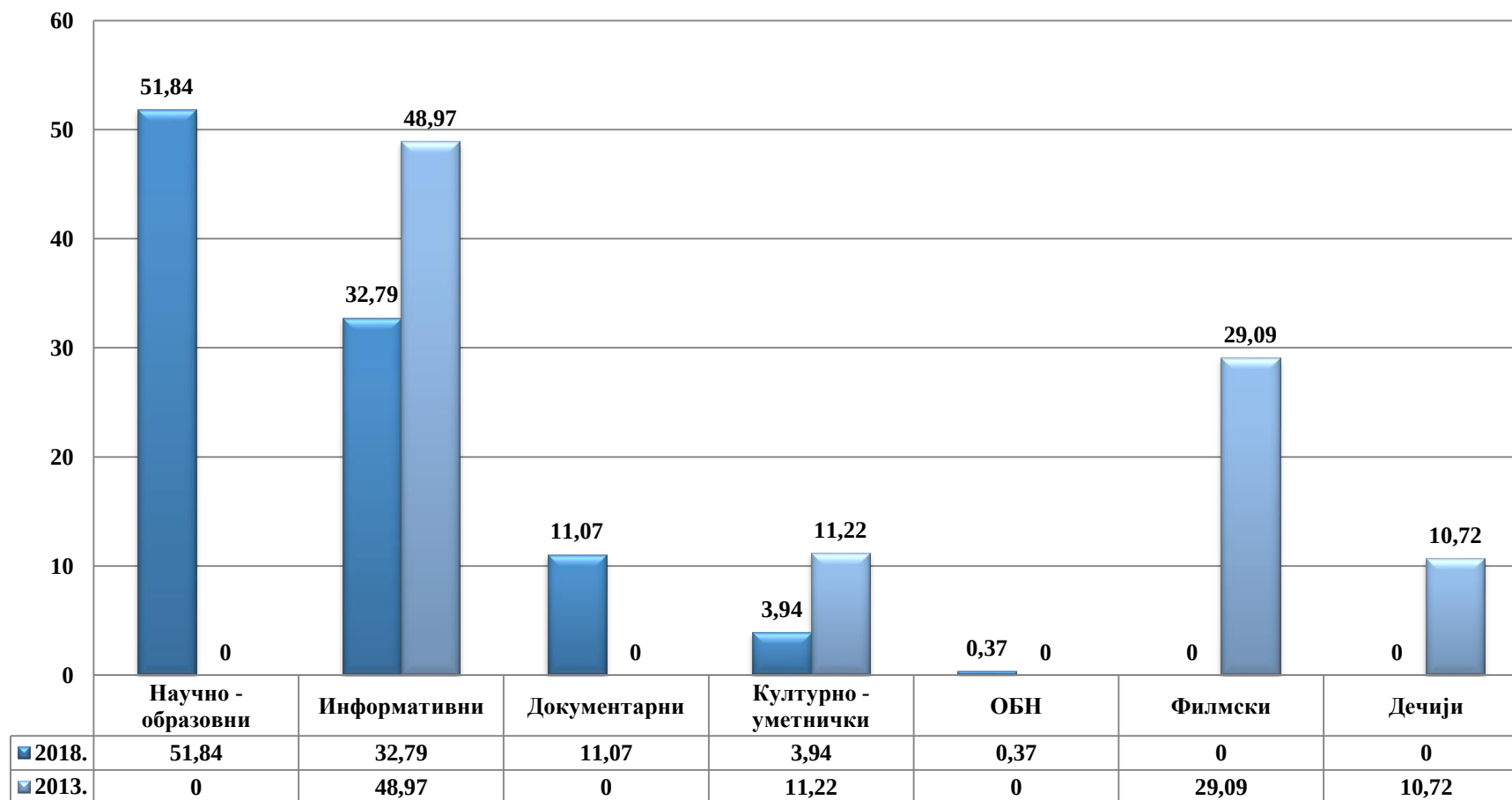
Жанровска структура приступачног програма

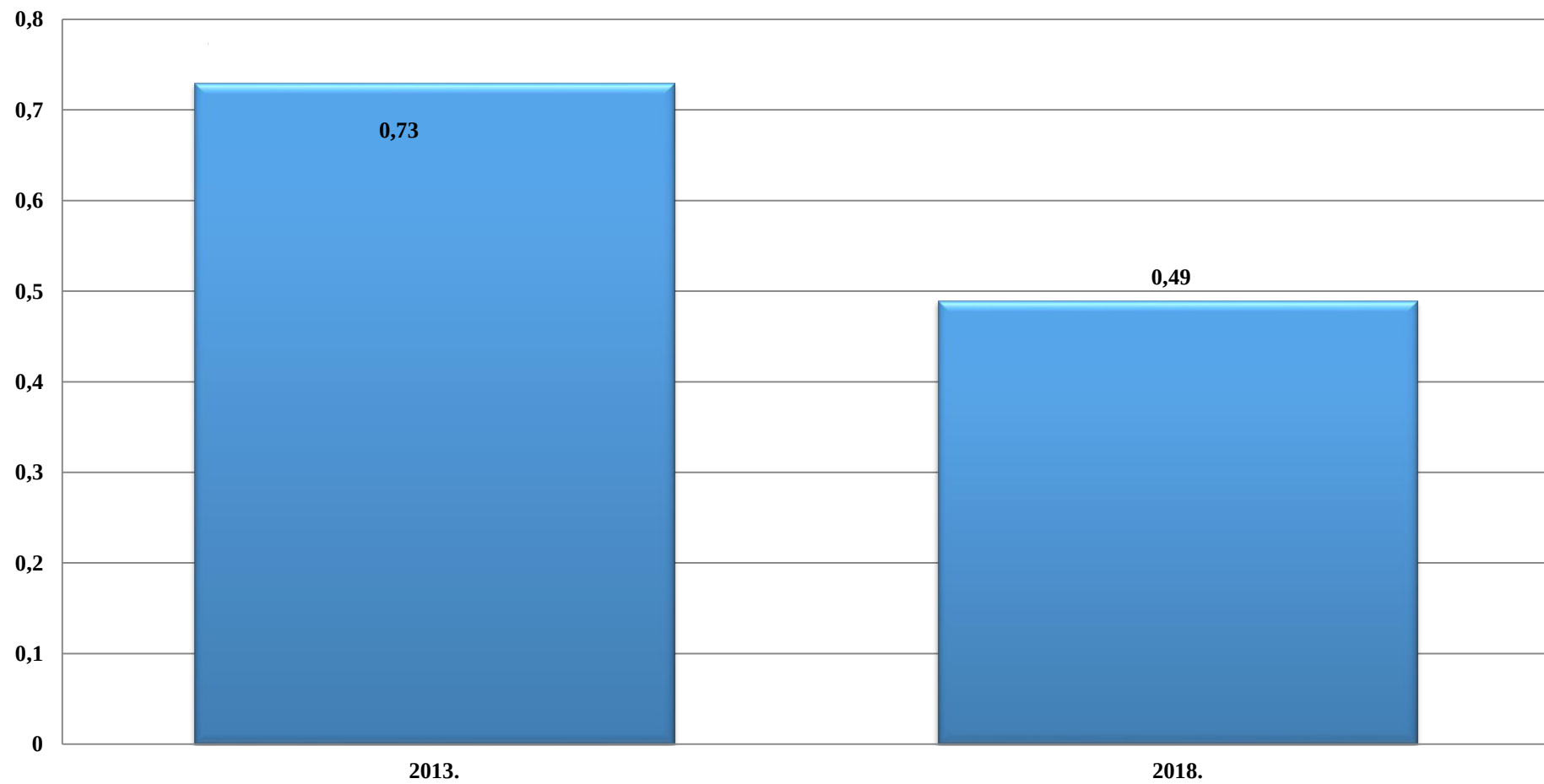
Научно - образовни, документарни и културно - уметнички програм чинили су две трећине од укупно емитованих садржаја прилагођених особама са инвалидитетом. Током 2018, за разлику од посматраног периода 2013. године, нису емитовани дечији и

филмски програм, али су значајно учешће имали научно - образовни и документарни садржаји. Учешће информативних и културно - уметничких програма имало је тенденцију пада у односу на 2013. годину.

Жанровска заступљеност приступачног програма за 2013. и 2018. годину

Учешће приступачног програма у укупно емитованом програму за 2013. и 2018. годину

РАДИО – ТЕЛЕВИЗИЈА ВОЈВОДИНЕ 1

Покрајински јавни сервис, као и републички, у остваривање јавног интереса треба да задовољи потребе у информисању свих делова друштва без дискриминације, водећи рачуна нарочито о друштвено осетљивим групама као што су деца, омладина и стари, мањинске групе, особе са инвалидитетом, социјално и здравствено угрожени, да уважава језичке и говорне стандарде, како већинског становништва тако, у одговарајућој сразмери, и националних мањина на подручју на коме се програм емитује као и језичке и говорне стандарде глувих и наглувих особа, као и да у програмима користи српски језик, ћирилично писмо и знаковни језик као облик комуникације глувих и наглувих особа.

Први програм Радио телевизије Војводине је у периоду од 1. јануара до 31. децембра 2018. године емитовала 1,53% садржаја прилагођеног особама са инвалидитетом у оквиру укупно емитованог програма. Законом нису предвиђене квоте за учешће програма приступачног особама са инвалидитетом, па је РТВ1 формално испунила минималне услове који се тичу ове области.

Целокупан прилагођени програм превођен је на знаковни језик и био је приступачан глумим и наглумим особама, док титлованих и садржаја са аудио дескрипцијом није било. Сви садржаји приступачни особама са инвалидитетом рађени су у продукцији РТВ1.

Жанровски су обухваћени информативни и научно - образовни програм. РТВ1 дужи временски период преносе седница Скупштине Аутономне покрајине Војводине преводи на знаковни језик и овај садржај је и најзаступљенији у програму прилагођеном особама са инвалидитетом.

Свакодневно се емитују и Вести са преводом на знаковни језик, а од осталих садржаја прилагођених особама са инвалидитетом приказане су три научно - образовне емисије посвећене здравственим темама: „Здравац“, „Здравље плус“ и „ТВ здравоскоп“.

Учешће емисија прилагођених глумим и наглумим особама у укупно емитованом програму

Назив ПМУ	Назив садржаја	Врста садржаја (жанр)	Врста језика	Врста продукције	Трајање	% Учешћа
РТВ 1	Седница Скупштине АПВ (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	2.21:32:46	0,80
	Вести (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	1.01:51:24	0,30
	Здравац (СЗЈ)	Научно - образовни	Српски	Сопствена	16:35:46	0,19
	Здравље плус (СЗЈ)	Научно - образовни	Српски	Сопствена	12:16:06	0,14
	ТВ Здравоскоп (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	9:08:46	0,11
	УКУПНО				5.13:24:48	1,53

Током посматраног периода, информативни програм имао је учешће од 71,51% у оквиру програма приступачног особама са инвалидитетом, а научно - образовни чинио је остатак од 28,49%. Преноси седница Скупштине АП Војводине чинили су више од половине приступачног програма. Превођење седница Скупштине АП Војводине знаковним језиком оцењено је као позитиван пример у побољшању информисаности глувих и наглувих особа.

Заступљеност садржаја у оквиру програма прилагођеног глумим и наглумим особама

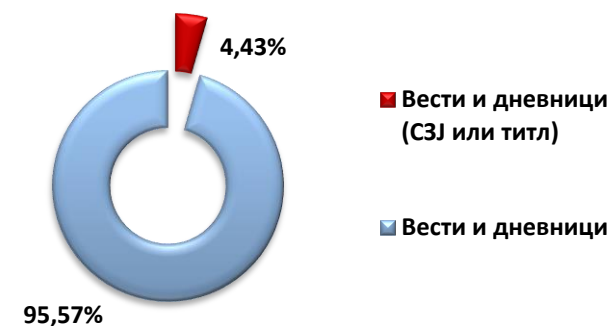
Назив ПМУ	Назив садржаја	Врста садржаја (жанр)	Врста језика	Врста продукције	Трајање	% Учешћа
РТВ 1	Седница Скупштине АПВ (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	2.21:26:46	52,13
	Вести (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	1.01:51:24	19,38
	Здравац (СЗЈ)	Научно - образовни	Српски	Сопствена	16:35:46	12,44
	Здравље плус (СЗЈ)	Научно - образовни	Српски	Сопствена	12:16:06	9,20
	ТВ Здравоскоп (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	9:08:46	6,86
	УКУПНО				5.13:24:48	100

Девни информативни програм на РТВ1 емитован је у трајању од 24 дана и скоро осам сати, и у оквиру њега приступачне глумим и наглувим особама биле су само Вести које се емитују свакодневно са преводом на знаковни језик. Учешће прилагођених вести у оквиру дневног информативног програма износило је 4,43%, са трајањем нешто дужим од једног дана.

Заступљеност дневничких и емисија вести прилагођених глумим и наглувим особама у оквиру дневног информативног програма

Назив ПМУ	Назив садржаја	Врста садржаја (жанр)	Врста језика	Врста продукције	Трајање	% Учешћа
РТВ 1	Дневник 2 РТС ¹⁰	Информативни	Изузето	Изузето	7.16:22:49	31,58
	Војвођански дневник	Информативни	Српски	Сопствена	7.07:01:53	29,98
	Дневник	Информативни	Српски	Сопствена	5.14:13:45	22,99
	Вести	Информативни	Српски	Сопствена	2.16:21:59	11,02
	Вести (СЗЈ)	Информативни	Српски	Сопствена	1.01:51:24	4,43
	УКУПНО				24.07:51:50	100

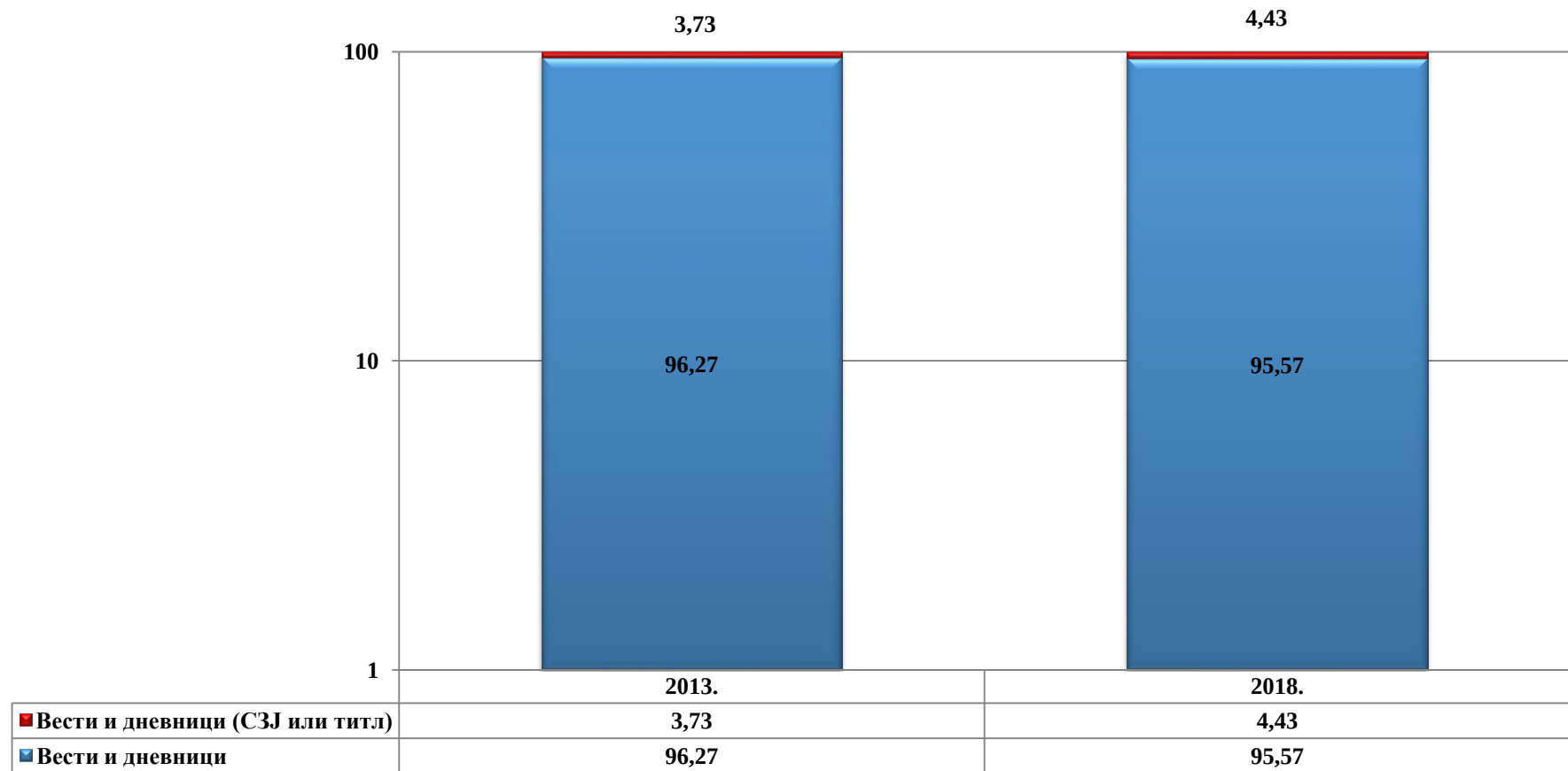
Учешће прилагођених вести и дневника у оквиру дневног информативног програма

Удео приступачних дневно информативних садржаја је 2018. имао тенденцију раста, у односу на посматрани период 2013. године, за свега 0,7%.

¹⁰ Дневник 2 РТС се преузима са РТС1 и бележи се као изузет из програма по врсти језика и врсти продукције.

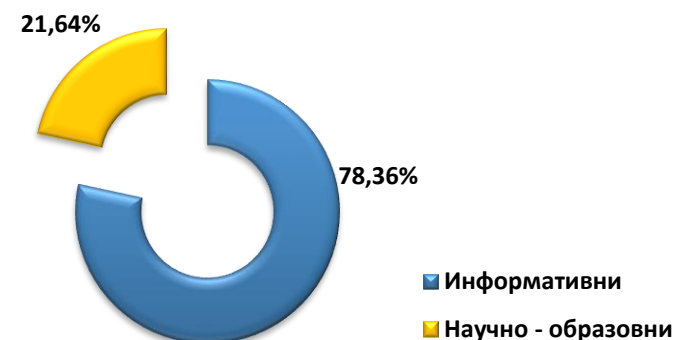
Удео приступачних дневничких и емисија вести за 2013. и 2018. годину

Жанровска структура приступачног програма

Назив ПМУ	Врста садржаја (жанр)	Трајање	% Учешћа
РТВ 1	Информативни	4.08:32:56	78,36
	Научно - образовни	1.04:51:52	21,64
	УКУПНО	5.13:24:48	100

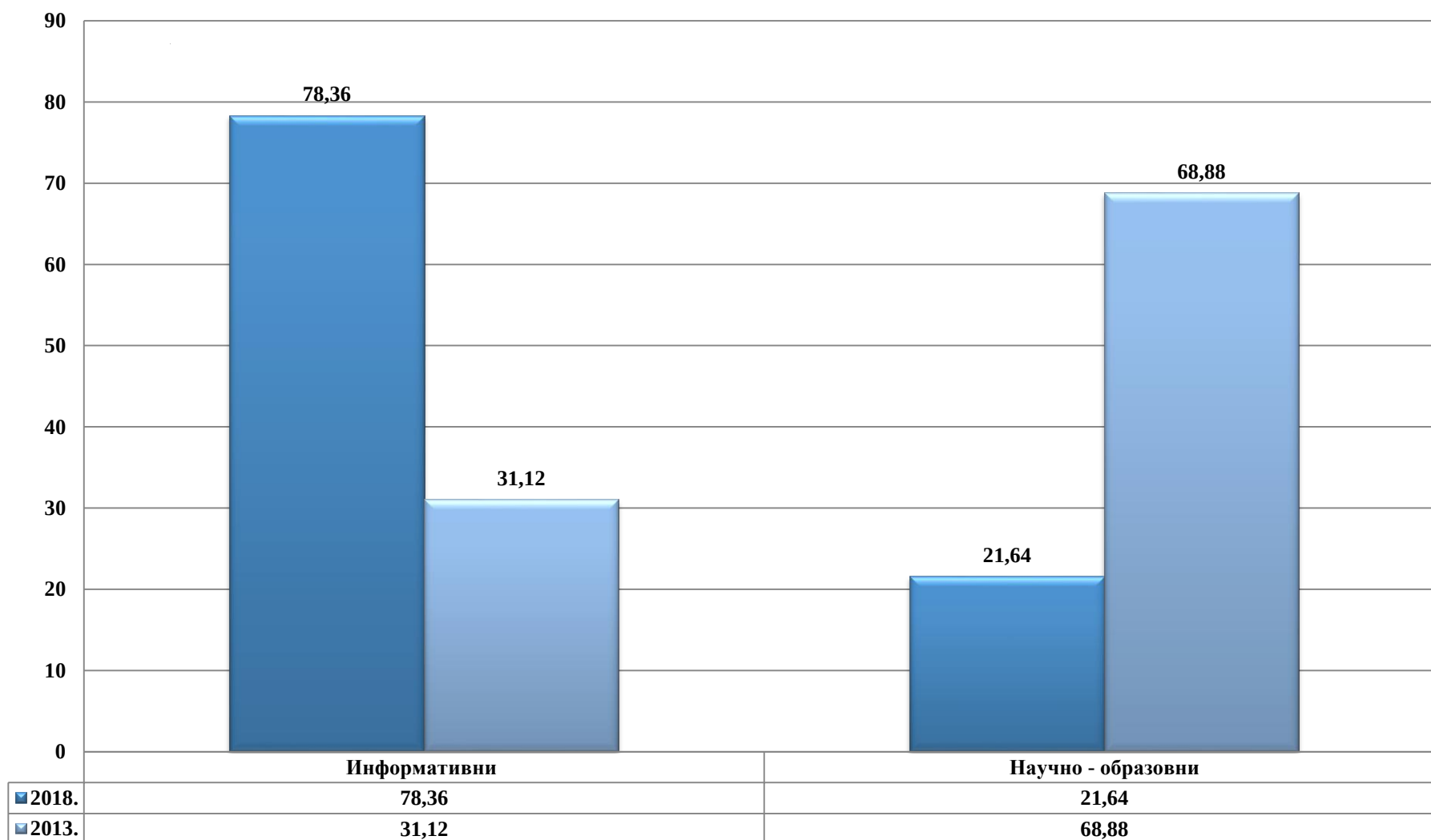
Жанровска структура приступачног програма

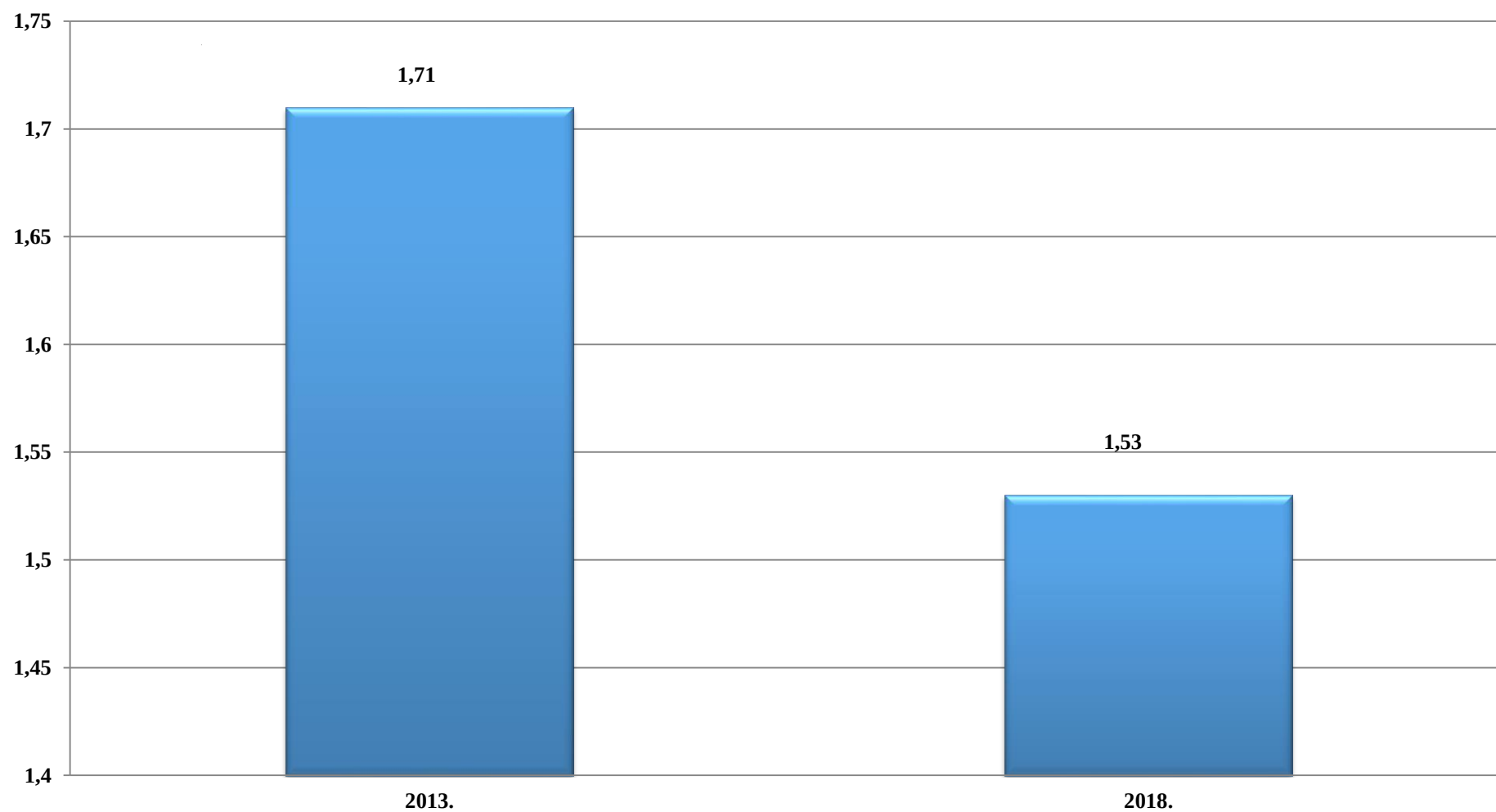
Први програм Радио - телевизије Војводине емитовао је и 2018, као и у посматраном периоду 2013. године, само два жанра – информативни и научно - образовни, у оквиру програма прилагођеног особама са инвалидитетом. За разлику од 2013. године, када је научно - образовни програм био доминантан, током 2018. године већину садржаја чинио је информативни програм.

У односу на 2013. годину, програм приступачан особама са инвалидитетом је током 2018. године имао тенденцију смањења учешћа, када је, ионако минимална заступљеност ових садржаја била још мања.

Жанровска заступљеност приступачног програма за 2013. и 2018. годину

Учешће приступачног програма у укупно емитованом програму за 2013. и 2018. годину

КОМЕРЦИЈАЛНИ ПРУЖАОЦИ МЕДИЈСКИХ УСЛУГА

Законом о електронским медијима предвиђено је да је „пужалац медијске услуге дужан, у складу са својим финансијским и техничким могућностима, свој програм и садржај учини доступним особама оштећеног слуха, односно вида“, као и да Регулатор подстиче пружаоца медијске услуге да свој програм и садржај учини доступним особама са инвалидитетом (52. и 22. члан).

Оваква законска формулација не обавезује комерцијалне пружаоце медијских услуга да своје садржаје прилагођавају особама са инвалидитетом, па они то и не чине. Током посматраног периода, на програмима РТВ Пинк, Хепи ТВ, О2 и ТВ Прва, нису уочени садржаји приступачни глумим и наглумим или слепим особама. На упит РЕМ-а о емитовању, или намери да се приступачан програм емитује, једино је одговорено из Хепи ТВ, у којој се за недостатак приступачних програма позивају на то да пружалац није у обавези да у програму користи знаковни језик, титловање, или аудио дескрипцију, уколико за то нема техничких или финансијских могућности.

Став НООИС-а и ресорних Савеза је да би се изменом Закона о електронским медијима у делу који се односи на заштиту права особа са инвалидитетом требало увести обавеза и за комерцијалне пружаоце медијских услуга да садржаје учине приступачним глумим, наглумим и слепим особама. Подсећају да су током изборних кампања, поштујући Опште обавезујуће упутство РЕМ-а о информисању гледалаца са оштећеним слухом, и комерцијални пружаоци медијских услуга, који програм емитују на целом подручју Србије, део својих предизборних садржаја преводили на знаковни језик. Стога би, сматрају ресорни Савези, комерцијални ПМУ и у време када није изборна кампања, требало да прилагоде бар део програма особама са инвалидитетом.

СТАВОВИ КРАЈЊИХ КОРИСНИКА О ПРИЛАГОЂЕНИМ ПРОГРАМСКИМ САДРЖАЈИМА

Како бисмо имали што потпунију слику о прилагођеном програму особама са инвалидитетом у овом делу извештаја имамо намеру да истакнемо ставове организација која штите права особа са инвалидитетом и начин на који они оцењују приступачност програмских садржаја као крајњих корисника.

Приступачност би требало посматрати у контексту једнакости и недискриминације, истичу у Националној организацији особа са инвалидитетом Србије (НООИС), а може се посматрати и као део улагања у друштво и саставни део напора за одрживи развој. Они оцењују да сет медијских закона начелно потврђује права особа са инвалидитетом на приступачне информације, али су те одредбе уопштене и не примењују се адекватно у пракси. Иако су надлежни свесни потребе да пуна дигитализација земље мора бити приступачна и инклузивна за особе са инвалидитетом и даље је мало конкретних резултата, упозоравају у Националној организацији особа са инвалидитетом и Савезу глувих и наглувих Србије.

Препорука НООИС-а и надлежних Савеза је да се изменама у оквиру медијских закона (Закон о јавном информисању и медијима и Закон о јавним медијским сервисима) прецизирају надлежности и обавезе оснивача медија како би се особама са инвалидитетом обезбедио приступ информацијама.

Такође, препорука је да се изменама Закона о електронским медијима прошири надлежност Регулаторног тела за електронске медије како би и комерцијалне пружаоце медијских услуга могао обавезати да своје садржаје и програме учини приступачним.

Осим ових измена у НООИС и надлежним Савезима сматрају да је потребно уредити правни оквир како би се медијима чији су издавачи организације особа са инвалидитетом осигурало стабилно, одрживо и довољно пројектно финансирање преко надлежног министарства, као и да се усвоји закон о потврђивању Уговора из Маракеша о приступу ауторским делима слепим особама Светске организације за интелектуалну својину (ВИПО).¹¹

¹¹ Србија је 2016. године Комитету за права особа са инвалидитетом УН представила извештај о приступачности информација и комуникација. Закључним запажањима Комитет је препоручио Србији мере ради повећања приступачности информацијама и комуникацијама, нарочито повећање титловања и превођење на знаковни језик на програмима јавних емитера, као и ратификовање Уговора из Маракеша о приступу ауторским делима слепим особама.

Савез глувих и наглувих Србије указује да је ради подизања свести ПМУ о потреби прилагођавања медијских садржаја глумим особама потребно успоставити, или унапредити, сарадњу између организација глувих и ПМУ, како би се на непосредан начин упознали са потребама глувих особа у погледу стварања приступачних медијских садржаја. Сматрају да је потребна и едукација медијских радника о важности приступачних програма глумим и наглувим особама, начинима и методама прилагођавања програма, како би приступачност програма била на адекватном нивоу.

Истиче се и неопходност да постоје садржаји у чијем стварању директно учествују глуме особе, о питањима која су нарочито важна за њих, како у циљу већег информисања и промоције унутар заједнице глувих тако и у циљу информисања чујућих особа о знаковном језику и култури глувих, што би допринело повећању разумевања између две заједнице. Став Савеза глувих и наглувих је да медији, национални и интернационални донатори треба да пруже подршку стварању три типа медијских садржаја:

- Садржаја који су већ створени за чујућу популацију и које треба учинити приступачним глумим особама (садржаји од чујућих за глуме),
- Садржаја у чијем су стварању директно учествовале глуме особе, о питањима која су нарочито важна за глуме особе (садржаји од глувих за глуме),
- Садржаји које израђују глуме особе у циљу информисања чујућих особа о знаковном језику и култури глувих у циљу рушења баријера у комуникацији и повећаног разумевања између две заједнице (садржаји од глувих за чујуће).

У овом светлу треба нагласити да Савез глувих особа сматра да је изузетно битно укључивање глувих особа у креирање медијских садржаја. У том смислу предлажу потребу да приликом израде медијских садржаја ПМУ укључе глуме особе у фазу припреме садржаја, одабира тема које ће заједници глувих бити информативне, консултујући их око најбољих начина стварања приступачног медијског окружења. Такође, сматрају да је неоподно да ПМУ са националном фреквенцијом реализује минимум једну полчасовну емисију, недељно или месечно, која се искључиво бави заједницом глувих у Србији и свету. Емисију би креирале глуме особе и у потпуности би била на СЗЈ, а за широку популацију титлована и превођена на српски (говорни) језик.

Та промена парадигме директно укључење припадника заједнице глувих, поред информисања глувих особа о догађајима у заједници, круцијална је за промоцију права заједнице глувих и права на коришћење знаковног језика, као и подизање свести друштва о потребама, култури и језику заједнице глувих у Србији. У Европи такве емисије су честа пракса у раду британског јавног сервиса (Би-Би-Сија) и националних телевизија других земаља.

Регулатор је у фебруару 2019. године спровео истраживање међу чланицама Европске платформе за регулаторна тела (ЕПРА), чији је члан. У истраживању је учествовало 15 чланица ЕПРА, које су одговарале на питања о правном оквиру за регулисање приступачности програмског садржаја, квотама таквог програма, истраживањима која су радили по овом питању, учешћу програма прилагођеног особама са инвалидитетом на годишњем нивоу у укупно емитованом програму, мерама које изричу у случају непоштовања обавезе прилагођавања програмских садржаја и начину на који се подстичу пружаоци медијских услуга да повећају прилагођене садржаје.

Постоје разни начини прилагођавања програмског садржаја, од којих зависи и степен регулисања у овом смислу. У већини земаља се програм прилагођава у складу са законским нормама и то тако што су *строжа правила за јавне сервисе у односу на комерцијалне пружаоце медијских услуга*. Најчешће, јавни сервиси морају да прилагођавају већи део програмских садржаја у односу на комерцијалне ПМУ, што се показало као правило у Белгији, Данској, Грчкој, Ирској, Португалији, Холандији, Шпанији.

У **Холандији** постоји само законски минимум процената који се односи на титловање оригиналног холандског језика. Постоји разлика између јавног сервиса и комерцијалних ПМУ, у смислу да јавни сервиси морају да прилагођавају већи удео укупно емитованог времена. Наиме, од 2006. године јавном сервису и комерцијалним ПМУ је одређен правни минимум за титловање програма који су оригинално на холандском језику, а након тога сваке године се проценат титлованог програма повећава. Ове обавезе се односе на јавни сервис и националне комерцијалне ПМУ који покривају најмање 75% популације.

Каталонско регулаторно тело из **Шпаније** је донело генерално упутство за прилагођавање програмског садржаја особама са инвалидитетом. Према упутству је утврђено да јавни сервиси треба да имају 90%, а комерцијални ПМУ 75% титлованог програма. За локалне јавне сервисе, постоји обавеза да морају да у своје програме укључе мере приступачности како би људи могли приступити њиховом садржају. Локални комерцијални ПМУ треба да обезбеде приступачне садржаје у складу са најмодернијом технологијом.

У **француском говорном подручју Белгије** установљена су нова правила за прилагођавање програмских садржаја, којим је направљена разлика између јавних сервиса и комерцијалних ПМУ. Тако је проценат прилагођавања (при чему се ту сматра титловање, знаковни језик и аудиодескрипција)¹² за јавне сервисе који имају 2,5% или више удела у гледаности предвиђена обавеза да 95% од укупно емитованог програма буде прилагођено, од чега 25% филмског и документарног програма, а за комерцијалне ПМУ 75% од

¹² Како знаковни језик и титловање спадају у прилагођавање програма, то је ПМУ остављено на вољу да бирају којом ће методом да прилагођавају програмски садржај. Тако не постоји посебна обавеза према знаковном језику, осим за јавни сервис који уговором има обавезу да води емитује са знаковним језиком.

укупно емитованог програма, од чега 20% филмског и документарног програма. Регулатива је такође предвидела да у случају дистрибуције програма треба избегавати наметање додатних трошкова потрошачима на име прилагођавања програма, као и развој електронског програмског водича у смислу информација о прилагођавању програмских садржаја и информисање корисника о приступачном програму (пиктограми).

Као и у већини европских земаља, тако је и у **Грчкој** предвиђено да се програмски садржаји поступно учине доступним особама са инвалидитетом. Утврђени минимум предвиђа за јавне сервисе 7% титлованог програма, 1,2% аудиодескрипције и дневно минимум 14 минута вести на знаковни језик и са титлом. За приватне информативне линеарне услуге предвиђа 2,3% титловања и дневно минимум 7 минута вести на знаковном језику и са титлом; а 3% титловања за приватне неинформативне линеарне услуге и 20% титловања за нелинеарне услуге.

У **Португалији**, слично као и у другим земљама, према закону је предвиђено постепено прилагођавање програмских садржаја, а које је урађено у консултацији са релеватним удружењима особа са инвалидитетом. Конкретно, од 1. јануара 2019. до 31. децембра 2020, према врсти канала предвиђено је да јавни сервиси у периоду од 8 сати ујутро до 2 сата после поноћи емитују: Први програм 20 часова недељно титлованог информативног, филмског, документарног или културног програма, 12 сати недељно информативног, едукативног, културног, рекреативног или религијског програма и једних вести на знаковном језику и 17 сати годишње филмског или документарног програма са аудиодескрипцијом; Други програм 20 часова недељно титлованог информативног, филмског, документарног или културног програма, 12 сати недељно информативног, едукативног, културног, рекреативног или религијског програма на знаковном језику и сваке вечери једна емисија вести на знаковном језику, као и 20 сати годишње филмског или документарног програма са аудиодескрипцијом; Информативни програми јавног сервиса треба да имају 6 сати недељно информативног програма на знаковном језику, од којих су једна емисија вести недељно, а регионални програми јавног сервиса треба да имају 6 сати недељно информативног, едукативног, културног, рекреативног или религијског програма на знаковном језику.

За разлику од јавног сервиса, обавезе комерцијалних ПМУ су мање захтевне, али у периоду од 8 сати ујутро до 2 сата после поноћи национални ПМУ треба да имају 18 часова недељно титлованог информативног, филмског, документарног или културног програма, 8 сати недељно информативног, едукативног, културног, рекреативног или религијског програма и једних вести на знаковном језику и 12 сати годишње филмског или документарног програма са аудиодескрипцијом; национални ПМУ на захтев имају обавезу 3 сата недељно информативног програма на знаковни језик, од којих су једна емисија вести недељно.

У **Ирској** су проценти прилагођеног програма одређени за јавни сервис и сваког појединачног ПМУ, како за титловање, тако и за знаковни језик и аудиодескрипцију.¹³ У принципу јавни сервиси имају веће обавезе у односу на комерцијалне ПМУ, како за титловање,

¹³ Видети више у *Правилнику о приступачности програмског садржаја*, Регулатор за радиодифузију Ирске, [file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/AccessRules_2019_vFinal%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/AccessRules_2019_vFinal%20(1).pdf), јануар 2019, 10-13 страна

тако и за знаковни језик и аудиодескрипцију. Ирско законодавство намеће обавезу Регулатору да одреди правила у вези са прилагођавањем програма и Регулатор та правила и проценте процењује на сваке две године, па су тако у последњем Правилнику одређени проценти за сваког појединачног ПМУ и сваки канал јавног сервиса до 2023. године.

Изузетак од досадашњег правила утврђивања обавеза у смислу одређивања квота је **Данска**, где су квоте утврђене уговором са јавним сервисом, према којем је проценат титлованог програма утврђен на 95% данских програма и 70% програма уживо, док проценат за знаковни језик није утврђен овим актом, нити законом, али се дневно емитују и програми преведени знаковним језиком.

Принцип *утврђивања квота на основу гледаности* уочен је у **Шведској** и односи се само на комерцијалне ПМУ. Дакле прави се генерална разлика између јавног сервиса и комерцијалних ПМУ, али се међу самим комерцијалним ПМУ додатно прави разлика у смислу обавеза прилагођавања медијског садржаја према гледаности. Према Закону о радио и телевизији Шведске, пружалац медијских услуга који пружа услуге емитовања, ТВ на захтев или телетекст који се може претраживати, мора организовати услугу на такав начин да је доступан особама са инвалидитетом путем титловања, знаковног језика, аудио дескрипције, говорног текста или друге сличне технике. Тренутно се ово не односи на телевизију на захтев путем кабла, али је у току измена и допуна Закона о радио и телевизији Шведске, која ће омогућити да приступачност буде обавеза и за ове телевизије.

Проценат приступачности програмских садржаја за јавне сервисе одређује Влада, док за остале ПМУ, који су под шведском јурисдикцијом, то ради Регулатор. Такве одлуке важе одређени временски период и притом се узимају у обзир како и до које мере ће услуга бити доступна особама са инвалидитетом, па се чак и разматра финансијска ситуација и технички развој услуга приступачности код одређених ПМУ. Шведска влада је одлучила да јавни сервиси до краја ове године осим 100% титлованих унапред снимљених програма има и 70% титловања уживо, а јавни сервиси морају да пруже и говорни текст у свим претходно снимљеним програмима са преводима. Што значи да се титлови у програму читају наглас, било синтетичким или људским гласом, чију услугу углавном користе особе са оштећењима вида.

Што се тиче других ПМУ, Регулатор је одлучио о количини прилагођеног програма у периоду од 1. јула 2016. до 30. јуна 2020. године. Већина комерцијални ПМУ имају општу обавезу, а они који имају удео у гледаности већи од 1% имају специфичне обавезе које подразумевају да до 30. јуна 2020. године осим 100% титловања претходно снимљених програма буде и 55% титловања уживо (ово се тренутно односи на бројне програмске услуге које емитује највећи комерцијални ПМУ ТВ4 АБ). ПМУ са уделом гледаности мањим од 1% поседују опште обавезе, односно, треба да промовише доступност телевизијских емисија на шведском језику преко титловања, знаковног језика, аудиодескрипције, говорног текста или сличних техника. Осим ових захтева, постоје и друга правила - за јавне сервисе и комерцијалне ПМУ - у вези са, на пример, дијалога са корисничким групама итд.

Француска је слично Шведској принцип гледаности увела да би направила генералну разлику између јавног сервиса и националних ПМУ који имају веће обавезе у односу на оне који са мањим уделом у гледаности имају и ниже квоте које треба да испуне.

У Француској су предвиђене, као и актима ЕУ, три врсте прилагођавања програма: титловање, знаковни језик и аудиодескрипција. Од 2005. године, када је први пут утврђен проценат прилагођеног програма, до 2015. године уследиле су измене Закона којим се повећава квалитет аудиодескрипције, титловања и француског знаковног језика.

Што се тиче титловања канали са више од 2,5% гледаности треба да 100% учине све своје програме приступачним (осим реклама). Међу овим каналима су сви јавни сервис и већи национални ПМУ. Специјализовани информативни канали имају специфична правила да титлују одређен број информативних садржаја. Што се тиче канала са мање од 2,5% учешћа публике, обавезе за титловање су дефинисане у дозволи за емитовање и одређене су за сваког понаособ.

Не постоје правила за обавезу преводјења програма на знаковни језик, осим специфичне обавезе за канале вести да емитују један програм на знаковни језик сваке недеље између понедељка и петка. За информативне канале обавезе су утврђене дозволом. Најчешће се на знаковни језик преводе програми који су важни за демократски живот (председнички или општи избори), или канали намењени деци који емитују поједине емисије на знаковни језик.

Аудиодескрипција је обавеза само за оне канале које имају већи удео у гледаности од 2,5% и зависе од појединачног случаја. Јавни сервис је имао обавезу за све своје канале да емитује 1.000 програма са аудиодескрипцијом годишње, а у 2017. години је емитовао 1.708 емисија (од којих 725 сопствене продукције). Телевизија ТФ1 има обавезу емитовања 100 програма укључујући 55 оригиналних, а емитовали су 203, укључујући 69 оригиналних програма.

За разлику од претходних примера код којих постоји јасна разлика између јавног сервиса и комерцијалних ПМУ у **Пољској** *не постоји разлика између јавног сервиса и комерцијалних ПМУ*. За све важи правило да се поступно повећава проценат програма прилагођених ОСИ. Тако је од 2019. године предвиђен минимум прилагођеног програма од 15%¹⁴, 2020-2021 – 25%¹⁵, 2022-2023 – 35%¹⁶, а од 2024 минимум 50%¹⁷. У ове проценте није урачунато оглашавање и телешоп и односе се на универзалне канале и тематске канале, осим дечијих, филмских, информативних и социјално-религијских канала, који имају другачије пропорције титловања, аудиодескрипције и знаковног језика.¹⁸

Врло слично примеру Пољске, иако без јасно утврђених квота, јавни сервис и национални комерцијални ПМУ у **Румунији** имају обавезу да обезбеде титловане програме и преводјење на знаковни језик (за локалне ПМУ титловање и/или преводјење на знаковни језик)

¹⁴ Тотал од 15% укључује минимум од 12% титловања, 2,1% аудиодескрипције и 0,9% знаковног језика.

¹⁵ Тотал од 25% укључује минимум од 20% титловања, 3,5% аудиодескрипције и 1,2% знаковног језика.

¹⁶ Тотал од 35% укључује минимум од 28% титловања, 4,9% аудиодескрипције и 2,1% знаковног језика.

¹⁷ Тотал од 50% укључује минимум од 40% титловања, 7% аудиодескрипције и 3% знаковног језика.

¹⁸ На пример у 2019. години филмски канали треба да обезбеде минимум 12,9% титловања и 2,1% аудиодескрипције, дечији канали минимум 3% титлованог садржаја, 6% аудиодескрипције и 6% знаковног језика, информативни канали минимум 13,2% титловања и 1,8% знаковног језика.

за емисије вести, анализа и дебата о економским и/или политичким питањима из дневног емитованог времена, а у најкраћем трајању од 30 минута. Такође, сви ПМУ имају обавезу да титлују, односно преводе на знаковни језик програмске садржаје од великог интереса за јавност, односно резиме тих програма. Поред свега наведеног, ПМУ са националном покривеношћу морају да емитују кратке и дуге румунске филмове, као и документарне филмове, произведене након 1. јануара 2019. године, на румунском језику са титлом, притом је одговорност титловања искључиво на продуценту.

Такође, у **Немачкој** сви национални емитери би требало да се посвете повећању приступачности својих постојећих обавеза у оквиру својих техничких и финансијских могућности. Не постоји обавезујући правни услов, већ изражено очекивање постепеног повећања броја инклузивних радиодифузних понуда. Током 2013. године медијске власти су, у складу са својим надлежностима, почеле са сталним праћењем понуда комерцијалних ПМУ за особе са инвалидитетом.

И на крају *земље које немају у закону истакнута правила за прилагођавање програма*, односно код којих нису истакнути проценти, већ су дате опште норме за прилагођавање, где може али и не мора да постоји разлика између јавних сервиса и комерцијалних ПМУ.

У **Естонији** проценат приступачног програма није тачно одређен законом, а регулатива је иста за јавне сервисе и за комерцијалне ПМУ. Пружалац медијских услуга ће услугу учинити доступном особама са оштећењем вида или слуха, а за ту сврху ће, између осталог, обезбедити програм са титловима, преводом на знаковни језик, одвојеним аудио каналима, телетекстом и другим помоћним услугама које омогућавају људима са оштећењем вида или слуха да користе пружену услугу. Законом је предвиђено да ПМУ постепено примењују тај захтев. Провајдери аудиовизуелних медијских услуга достављају информације о томе како су њихове услуге доступне особама са оштећеним видом или слухом до 15. фебруара сваке године.

У **Македонији** није законом утврђен проценат прилагођеног програма, као ни начин прилагођавања програма¹⁹, али препознаје разлику у смислу обавеза за јавни сервис и комерцијалне ПМУ. Наиме, за јавни сервис постоји обавеза да „планирају, развијају, прилагођавају, креирају и емитују програме, информативне емисије и вести намењене особама са оштећеним слухом или видом“. Јавни сервис емитује једну емисију вести дневно на знаковном језику, али постоје и други редовни програми креирани за особе са инвалидитетом. Током избора јавни сервис има обавезу да обезбеди редовне вести на знаковном језику, као и поједине дебате током изборног процеса. За разлику од јавног сервиса комерцијални ПМУ немају никакве законске обавезе у смислу прилагођавања садржаја, већ је предвиђено да македонски Регулатор треба да предузме активности како би охрабриле ПМУ да своје услуге учине доступним особама са оштећењем слуха и вида. Истраживање из 2016. године је показало да је мало комерцијалних ПМУ, који имају такве програме. Само једна ТВ станица из региона града Охрида има редовне емисије вести на знаковном језику, док је неколико других навело да повремено имају такве садржаје, и то само у програмима који су финансијски подржани кроз неки пројекат, или када се тема програма односила на особе са инвалидитетом. Само једна комерцијална ТВ станица са националном покривеношћу већ неколико

¹⁹ ПМУ најчешће користе титловање (за филмове, серије и документарце) и знаковни језик (углавном за вести и дебате).

година користи тумача за знаковни језик за једну од својих дебатних емисија, а од фебруара 2019, почео је да користи знаковни језик у централним вестима у 8 часова.

Према закону којим се уређују медији предвиђено је да **Република Словенија** охрабрује ПМУ да постепено обезбеђују приступ својим услугама особама са оштећењем вида или слуха. Такође наводи се да ће Република Словенија пружити додатну подршку стварању и ширењу програма намењеног особама са сензорним инвалидитетом користећи технике прилагођене овим особама и развоју одговарајуће техничке инфраструктуре. Само је словеначки јавни сервис (укључујући интернет и мобилне портале са услугом на захтев) обавезан да обезбеди програме за особе са сензорним инвалидитетом и подржи емитовање програма за особе са сензорним инвалидитетом користећи системе прилагођене овим особама. РТВ Словенија има посебан веб портал (<http://www.rtvsllo.sl/dostopno>) за особе са инвалидитетом који обезбеђује архивску производњу РТВ Словеније са титловима, знаковним језиком и аудио дескрипцијом. Они такође обезбеђују титловање путем телетекста и уживо стримовања вести и других програма са знаковним језиком на њиховом веб порталу или трећем каналу ТВС 3. Ипак, оваква обавеза не постоји за комерцијалне ПМУ.

Држава	Опис обавезе јавних сервиса у прилагођавању програма особама са инвалидитетом
Белгија	Програми са 2,5% или више удела у гледаности морају у бити прилагођени са уделом од 95% од укупно емитованог програма, од чега 25% филмског и документарног програма.
Шпанија (Каталонија)	Обавеза 90% титлованог програма и по 10 сати недељно садржаја са аудио дескрипцијом и на каталонском знаковном језику
Грчка	Минимално дневно 7% титлованог програма, 1,2% аудиодескрипције и 14 минута вести на знаковном језику и титловање
Данска	Годишње је 97% данских програма титловано и 80% програма који иде уживо. Аудиодескрипцијом је прилагођено 253 емисије, а проценат на знаковни језик није утврђен
Естонија	Квоте нису утврђене законом, већ је предвиђено да се програм постепено учини приступачним. Јавни сервис на годишњем нивоу емитује 80-90% од укупно емитованог програма титловано, а неколико емисија са знаковним језиком дневно
Ирска	Проценти прилагођеног програма одређени су за сваки појединачан канал јавног сервиса до 2023. године. Испуњавају око 90% титлованог програма, 6,7% аудиодескрипције и 2,4% знаковног језика
Македонија	Квоте нису утврђене законом, али постији обавеза да се планира прилагођавање програма особама са инвалидитетом. Током избора јавни сервис има обавезу да обезбеди редовне вести на знаковном језику, као и поједине дебате током изборног процеса. Јавни сервис има емисију вести дневно на знаковном језику и друге редовне програме креиране за особе са инвалидитетом

Немачка	Нема обавезу прилагођавања програма, квоте нису утврђене, али изражено је очекивање постепеног повећања прилагођеног програма у оквиру техничких и финансијских могућности.
Пољска	Правило поступног повећања приступачног програма. Од 2019. године минимум је 15% приступачног програма (укључује минимум од 12% титловања, 2,1% аудиодескрипције и 0,9% знаковног језика), од 2020-2021 – минимално 25%, 2022-2023 – предвиђено је да прилагођеног програма буде најмање 35%, а од 2024. године тај проценат ће бити минимум 50%. Годишњи удео у укупно емитованом програму је: 13,6% титлованог, 3,2% аудиодескрипције и 2,7% програма на знаковног језика
Португал	Предвиђено је постепено повећање приступачних програма, а за ову годину квота приступачних садржаја недељно, на првом програму износи: 20 сати титлованог информативног, документарног, културног или филмског програма, 12 сати на знаковном језику и годишње 17 сати документарног програма са аудиодескрипцијом. Информативни програм недељно треба да има шест сати садржаја на знаковном језику, од којих једну емисију вести недељно.
Румунија	Постоји обавеза титловања и превођења на знаковни језик емисија вести, анализа и дебата о политичких и економским питањима у најкраћем трајању од 30 минута, као и садржаја од великог интереса за јавност. Краткометражни, дугометражни и документарни румунски филмови произведени од почетка ове године морају да се емитују са титлом.
Словенија	Словеначки јавни сервис (укључујући интернет и мобилне портале са услугом на захтев) обавезан је да обезбеди програме за особе са инвалидитетом и подржи емитовање програма користећи системе прилагођене овим особама. веб портал (http://www.rtvsllo.sl/dostopno) за особе са инвалидитетом обезбеђује архивску производњу РТВ Словеније са титловима, знаковним језиком и аудио дескрипцијом. Обезбеђују и титловање путем телетекста и уживо стримовања вести и других програма са знаковним језиком на њиховом веб порталу или трећем каналу ТВС 3
Француска	Прилагођавање програма се врши према принципу гледаности, па канали са гледаношћу већом од 2,5% морају све програме учинити 100% приступачним титловањем. За знаковни језик не постоје законски одређене квоте, осим за информативне канале на којима се најчешће знаковним језиком преводе предизборни програми. Аудиодескрипција је обавеза за канале који имају већи удео у гледаности од 2,5%. Јавни сервис је у 2017. на каналима емитовао 1.708 емисија са аудиодескрипцијом (од којих 725 сопствене производње)
Холандија	Минимум титлованог програма је 95%, док не постоје обавезе за знаковни језик и аудиодескрипцију. Ипак, у пракси се пет дана недељно на другом програму јавног сервиса емитују четири емисије вести на знаковном језиком. Учешће прилагођеног програма је на прва три канала јавног сервиса 100%, а на тематским каналима јавног сервиса је 72%
Шведска	Шведска влада одредила је да од 01.01. до 31.12.2019 године садржаји морају бити доступни особама са инвалидитетом на следећи начин: 100% титловање унапред снимљених програма, 70% титловања програма уживо, 4% превода на знаковни језик и 4% аудио дескрипција. Јавни сервис морају и да у свим раније снимљеним емисијама са преводом обезбеде говорни текст

Држава	Опис обавезе комерцијалних ПМУ у прилагођавању програма особама са инвалидитетом
Белгија	Обавеза прилагођавања програма за комерцијалне ПМУ је 75% од укупно емитованог програма, од чега 20% филмског и документарног програма
Шпанија (Каталонија)	Обавеза да обезбеде 75% титлованог програма и недељно по два сата програма на знаковном језику и програма са аудиодескрипцијом
Грчка	За линеарне информативне садржаје предвиђено 2,3% титловања и минимално 7 минута дневно вести на знаковном језику и са титлом, а за друге програме 3% титловања. За нелинеарне услуге одређена је квота од 20% титловања
Данска	Не постоје одредбе у закону
Естонија	Квоте нису утврђене законом, већ је предвиђено да се програм постепено учини приступачним. Регулатива је иста за јавне сервисе и комерцијалне ПМУ.
Ирска	Проценти прилагођеног програма одређују се за сваког појединачно и комерцијални ПМУ углавном имају око 40% титлованих садржаја у укупно емитованом програму
Македонија	Комерцијално ПМУ немају никакве законске обавезе у смислу прилагођавања садржаја, већ Регулатор треба да предузме активности како би их охрабрио да своје услуге учине доступним особама са оштећењем слуха и вида. Једна национална комерцијална ТВ станица има тумача за знаковни језик за једну од својих дебатних емисија и емисију вести од 8 часова
Немачка	Квоте нису утврђене законом, али изражено је очекивање постепеног повећања прилагођеног програма у оквиру техничких и финансијских могућности. Тако, два највећа комерцијална ПМУ Медиа РТЛ груп и ProSiebenSat.1 Media Se имају по 11%, односно 18% титлованог програма од укупно емитованог програма
Пољска	Као и за јавне сервисе важи правило постепеног повећања процента приступачног програмна. Од 103 канала доступна доступна особама са инвалидитетом само један је имао мање од 10% приступачне услуге у оквиру укупно емитованог програма
Португал	Национални ПМУ обавезни су да недељно имају 18 сати титлованог информативног, документарног, филмског или културног и осам сати програма на знаковном језику, као и 12 сати годишње филмског или документарног програма са аудиодескрипцијом
Румунија	Обавеза титловања и превођења на знаковни језик емисија вести, анализа и дебата о политичких и економским питањима из дневног емитованог времена у најкраћем трајању од 30 минута, као и садржаје од великог интереса за јавност. Краткометражни и дугометражни, као и документарни румунски филмови произведени од почетка ове године морају да се емитују са титлом.

Словенија	Обавеза прилагођавања програма особама са инвалидитетом не постоји за комерцијалне ПМУ
Француска	Сви ПМУ који имају гледаност већу од 2,5% треба да титлују све своје програме (осим реклама). За ПМУ који имају гледаност мању од 2,5% обавезе титловања, знаковног језика и аудиодескрипције одређене за сваког појединачно у дозволи
Холандија	Национални комерцијални ПМУ који покривају 75% популације имају обавезу да минимум 50% програма прилагоде титловањем, док не постоје обавезе за знаковни језик и аудиодескрипцију.
Шведска	За ПМУ са уделом гледаности већим од 1% предвиђено је постепено повећање учешћа прилагођеног програма. Прописане квоте до 30.06.2019. године су: 100% титловање претходно снимљених програма, 50% титловања уживо, 3,5% знаковног језика, 3,5% аудио дескрипције и 1,5% говорног текста. Квоте за период од 01.07.2019. до 30.06.2020 предвиђају: 100% титловања претходно снимљених програма, 55% титловања уживо, 4% знаковног језика, 4% аудио дескрипција и 2% изговореног текста.

Када је у питању **врста садржаја** који се прилагођава особама са инвалидитетом, генерални закључак је да не постоје законске обавезе у смислу врсте програма који треба да се прилагоди, али је у пракси устаљено да су то најчешће информативни садржаји.

У Шпанији изричито се наводи да треба прилагодити кинематографске филмове и кратке филмове, тв филмове, серије и пилот серије, документарце, дневно информативни програм, спортске преносе, дебате, анимиране серије и остале садржаје. Врсте садржаја прилагођених особама са инвалидитетом у Данској, Румунији, Грчкој, Француској и Ирској су вести, важна саопштења председника држава, владе или саопштења од општег значаја, као и слични информативни садржаји. У Шведској, иако нигде није јасно наведено која врста програма треба да се прилагоди, код уговора са јавним сервисом, истакнуто је да је приоритет прилагођавање дечијег програма. У Естонији су скоро сви програми титловани, а када су у питању вести обично се користи знаковни језик. Посебно треба истаћи да у Француској посебан значај придају квалитету титловања, аудиодескрипције и знаковног језика.

Уколико се ПМУ не придржава обавеза прилагођавања у већини земаља се примењују **санкције** које су предвиђене законским прописима којима се регулише аудиовизуелни медијски садржаји.

Административне, најчешће и новчане, санкције за непоступање у смислу прилагођавања програмског садржаја у обиму којим је то предвиђено постоје у Белгији, Холандији, Шведској, Шпанији, Португалији, Естонији, Румунији, Пољској и Француској. Од наведених земаља једино су Пољска и Шведска напоменуле да су изрицале казне предвиђене законом према оним ПМУ који нису испунили обавезе прилагођавања садржаја и казнили их новчаним казнама. Док је Португал изрекао у више наврата јавном сервису и појединим комерцијалним ПМУ новчане казне предвиђене законом у износу од 20.000-150.000 ЕУР.

Уместо новчаних казни у Данској Регулатор може као меру према јавном сервису да не одобри годишњи извештај, због чега се покреће процедура пред Министарством културе, док у Грчкој Регулатор може да изрекне меру опомене и упозорења, што је и учинио пар пута. У Ирској изричу меру упозорења за овакве ситуације, након чега је ПМУ у обавези да представи Регулатору на који начин ће да направити план да постигне тражене резултате. У том смислу, Регулатор након тога може да затражи да му се доставе шестомесечни извештаји о приступачном садржају, који процењује у складу са правилима, као и да тражи мишљење од корисничких консултативних панела, које чине појединци са оштећењима слуха и вида и њихове организације. Македонија и Словенија немају предвиђене санкције за пружаоце медијских услуга који не прилагођавају програм особама са инвалидитетом.

Поред обавеза које ПМУ имају, у смислу прилагођавања програма, најбоље резултате за унапређење производње таквих садржаја представљају **мере којима се стимулишу ПМУ да повећају ову врсту програма**. Најчешће је то у форми дијалога Регулатора са ПМУ, односно састанци са организацијама који штите права особа са инвалидитетом и са пружаоцима медијских услуга. Тако у Португалу, Шведској и Данској Регулатор често има састанке на ову тему са ПМУ, док у Ирској Регулатор на састанцима са ПМУ подсећа да треба да испитају потребе за програмским садржајем корисничких група у директном контакту. У Шпанији имају редовне састанке на којима између осталог промовишу принципе корегулације и саморегулације, док у Белгији подсећају ПМУ да иза приступачности програма леже демократски принципи, организују им састанке са удружењима, разговарају о трошковима и техничким изазовима, покушавају да укључе међусекторску сарадњу, подижу политичку и институционалну свест и имају стратешки план за пет година. У Грчкој је Регулатор имао пар састанака са удружењима особа са инвалидитетом чије је потребе проследио ПМУ. У Француској Регулатор има обичај да у годишњем извештају јавно честита оним ПМУ који имају активну улогу по овом питању, али и именује оне који имају мање добре резултате. Такође, често се састаје са ПМУ и удружењима која штите права особа са инвалидитетом на ову тему. У Македонији је урађена једна анализа о приступачности програма која је представљена медијима, као и једна брошура о томе како да се учини приступачна информација особама са инвалидитетом, која на једноставан начин објашњава на који начин се може учинити доступан програмски садржај у зависности од врсте инвалидитета, али и наглашава потребе и идеје те друштвене групе по овом питању. Иако су обе публикације представљене медијима, одзив ПМУ је био веома мали. Са друге стране Пољска сматра да је корисно имати стриктну регулативу по овом питању.

Што се тиче **обавезе извештавања** о раду јавних сервиса и комерцијалних пружалаца медијских услуга у смислу приступачности програмских садржаја, измена Директиве предвиђа да ће ПМУ бити у обавези да редовно извештавају Регулатора о предузетим активностима, а о чему ће после на сваке три године држава чланица бити у обавези да извештава Европску комисију.²⁰

До сада девет Регулатора је потврдило да има праксу да ПМУ извештавају Регулатора о својим програмима, док пет тврди да код њих није такав случај, с тим што је Грчка најавила да ће од 2020. године и код њих ПМУ извештавати Регулатора о својим програмима.

²⁰ Члан 7. став 2. Директиве <http://rem.rs/uploads/files/regulation/Direktiva%20EU%202018-1808%20Parlament%20i%20Savet%20EU%20kojom%20se%20vr%C5%A1i%20izmena%20Direktive%202010-13-EU.pdf>

У Холандији јавни сервис и комерцијални ПМУ извештавају Регулатора о проценту европских дела, независној продукцији на холандском језику, а у којем између осталог, спомињу проценте програма који су титловани. Регулатор потом проверава податке и подноси надлежном министарству. У досадашњој пракси ПМУ, а посебно јавни сервис, се придржавају задатих процената.

Већ годинама у Белгији Регулатор прикупља те податке, које им достављају ПМУ, а које Регулатор проверава методом случајног узорка. У наредних пет година, када ће се усаглашавати и пооштравати регулатива у смислу контроле приступачности програмских садржаја, предвиђено је и да Регулатор извештава Владу о трошковима примене приступачности програмских садржаја, са циљем да се процени и прилагоди буџет који се одобрава за јавни сервис како би се постигли захтеви регулације.

Каталонско регулаторно тело редовно на годишњем нивоу извештава о јавном сервису, док за комерцијалне ПМУ Регулатор прави периодичне извештаје, а постоје и извештаји на основу пријава. У Шведској јавни сервис доставља извештај на годишњем нивоу Влади и Регулатору, док комерцијални ПМУ достављају извештај само Регулатору, који после проверава у којој мери су испунили захтеве за прилагођавањем програма. Сваке године до 15. фебруара ПМУ у Естонији морају да доставе извештаје о приступачности програмских садржаја.

У појединим земљама извештавање се врши и на краћи период од годину дана. Тако у Ирској на сваких шест месеци ПМУ обавештавају Регулатора о програму који је доступан особама са инвалидитетом, начину на који је услуга приступачна и проценту укупно прилагођеног програма. Притом Регулатор се сусреће са ПМУ на годишњем нивоу да би дискутовао о њиховом раду у претходној години и плановима за наредну. Поред свега Регулатор врши насумичан надзор над програмима сваког ПМУ током године.

У Немачкој су 2013. године започели са годишњим и константним мониторингом понуде комерцијалних ПМУ за особе са инвалидитетом. У овим извештајима, комерцијални ПМУ морају да покажу колико се придржавају обавеза, као и планове за повећање приступачности програмских садржаја. Посматрани период је од септембра до децембра на годишњем нивоу.

У Пољској Регулатор прикупља све податке на тромесечном нивоу од свих ПМУ, а према обрасцу који је припремила Служба Регулатора за мониторинг. У Португалу Регулатор врши мониторинг на тромесечном нивоу о испуњавању обавеза и о томе сачињава годишњи извештај. Француски регулатор сваке године прикупља податке од ПМУ по овом питању и објављује годишњи извештај о испуњавању њихових обавеза.

Данска не спроводи оваква истраживања, мада јавни сервис мора да да изјаву сваке године о емитованом програмском садржају, који одобрава Регулатор. Такође у Румунији нити постоји таква законска одредба нити су икада анализирали овакву врсту програма. До сада у Грчкој није постојала оваква обавеза, али ће од 2020, сваке године ПМУ бити у обавези да доставе Регулатору извештај о прилагођеном програмском садржају за претходну годину. У Словенији не постоји таква обавеза, нити Регулатор спроводи таква истраживања.

ЗАКЉУЧАК

- Програм приступачан особама са инвалидитетом и даље је изузетно мало заступљен на јавним сервисима, док га на програмима комерцијалних пружалаца медијских услуга нема. Програм је титловањем и знаковним језиком прилагођаван за глуве и наглуве, док аудио дескриптивних садржаја за слепе особе нема.
- РТС 1 повећао је учешће садржаја прилагођених особама са инвалидитетом, њихова заступљеност је 2018. године износила 2,93% у односу на укупно емитовани програм, што је шеснаест пута више него 2013. године. Доминантан програм на РТС 1, у оквиру садржаја прилагођених особама са инвалидитетом, био је дневни информативни програм - 88,75%. Титловањем централне информативне емисије "Дневник 2" учешће приступачних дневничких и емисија вести у дневном информативном програму повећало се за скоро петнаест пута. Новина је титловање серијског програма чије је учешће у програму приступачном особама са инвалидитетом износило 14%.
- РТС 2 емитовао је 2018. године у односу на укупно емитовано време свега 0,49% садржаја прилагођених особама са инвалидитетом, нешто мање него 2013. године. Други програм РТС емитује жанровски разноврснији програм у односу на РТС1. Научно - образовни програм чинио је више од половине садржаја приступачних особама са инвалидитетом - 51,27%, информативни 33,52%, документарни 10,95%, док је удео културно - уметничког програма био мањи од четири процента.
- Први програм Радио телевизије Војводине приказао је 2018. године, у односу на укупно емитовано време, 1,53% садржаја прилагођених особама са инвалидитетом, што је мање него 2013. године. Емитовани су информативни и научно - образовни програм, од чега је информативни имао учешће од 71,51%. Више од половине приступачног програма чиниле су седнице Скупштине АП Војводине.
- У већини од 15 земаља чланица ЕПРА, програм се прилагођава особама са инвалидитетом у складу са законским одредбама и важе строжа правила за јавне сервисе. Најчешће се прилагођавају информативни садржаји, а за оне који се не придржавају обавезе прилагођавања програма у већини земаља су, према законским прописима, предвиђене (новчане) санкције.
- Из праксе Регулатори имају редовне контакте са ПМУ и удружењима која штите права особа са инвалидитетом како би се у заједничком раду унапредила регулатива на прилагођавању садржаја и на крају и повећао проценат доступног садржаја.